Stemmen van Vrede

Verhalen van gewetensbezwaarden uit Europa en daarbuiten

Quaker Council for European Affairs

Connection e.V.

AGIR POUR LA PAIX

This work is licensed under the **Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License**. To view a copy of this license, visit http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/ or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

Stemmen van Vrede

Verhalen van gewetensbezwaarden uit Europa en daarbuiten

Eerste publicatie mei 2026

Quaker Council for European Affairs

Square Ambiorix 50
1000 Brussels
Belgium

www.qcea.org

NO. D'ENTREPRISE 0420.346.728
TRANSPARENCY REGISTER 3960234639-24

Over de publicatie:

Voices of Peace is een publicatie van de Quaker Council for European Affairs (Quaker Raad voor Europese Aangelegenheden), War Resisters' International, Connection e.V. en Agir pour la Paix. Het bundelt de persoonlijke verhalen van gewetensbezwaarden, met een bijzondere focus op de Europese regio. In deze publicatie willen we de verhalen van mensen die weigeren deel te nemen aan oorlogen naar voren brengen, hun stem versterken en bijdragen aan de opbouw van een alternatieve cultuur van vrede.

Authors

Celina Bebenek (Quaker Council for European Affairs), Andrew de Suza (Quaker Council for European Affairs), Zaira Zafarana (Connection e.V.), Semih Sapmaz (War Resisters International) en Natalia García Cortés (War Resisters International).

Redactionele ondersteuning: Julia Montier (Agir Pour La Paix), Charlène Poupon Brengel (Agir Pour La Paix), Mikheil Elizbarashvili (Peace and Service Network), Gill Alcock en Kate McNally.

Vertaling van Pourquoi je refuse d'être soldat (Waarom ik weiger soldaat te zijn) van Jean Van Lierde: Daniel Flynn.

Vertaling naar het Nederlands: Peter van Leeuwen, Corien van Dorp: Voor de Quakers in Nederland, zie dequakers.nl, of quakers.nu

Ontwerp: Beatrice Romagnoli & Celina Bebenek.

Over Onze Organisaties:

Quaker Council for European Affairs (QCEA): QCEA werd in 1979 opgericht door leden van de Religious Society of Friends. De missie is om een visie op vrede, rechtvaardigheid en gelijkheid naar Europa en zijn instellingen te brengen.

War Resisters' International (WRI): een wereldwijd pacifistisch en antimilitaristisch netwerk met meer dan 80 aangesloten groepen in 40 landen. WRI houdt vast aan haar oprichtingsverklaring uit 1921, die luidt: 'Oorlog is een misdaad tegen de menselijkheid. Ik ben daarom vastbesloten geen enkele vorm van oorlog te steunen en te streven naar de uitroeiing van alle oorzaken van oorlog.'

Connection e.V.: een in Duitsland gevestigde organisatie, opgericht in 1993, die gewetensbezwaarden en deserteurs wereldwijd ondersteunt. De organisatie heeft specifieke programma's op het gebied van asiel en internationale belangenbehartiging voor mensen met gewetensbezwaren tegen militaire dienst en heeft diverse erkenningen ontvangen voor haar werk.

Agir pour la Paix: een pacifistische, antimilitaristische en geweldloze organisatie. Hun activisme bestaat voornamelijk uit volks educatie, met name door het aanbieden van workshops over burgerlijke ongehoorzaamheid en geweldloze directe actie. Agir pour la Paix werd opgericht door vredesactivisten, onder wie Jean Van Lierde.

Inhoudsopgave

Inleiding 6
Jean uit België 8
Theo uit Griekenland 14
Mohammed en Abel uit Eritrea 20
Mayis uit Turkije 24
Ayana uit Israël 30
Miro uit Finland 36
Roman en Alexander uit Rusland 40
Taxio uit Spanje 50
Conclusie 62
Wat kun je vervolgens doen? 63
Verder lezen 64
Credits 64

Waarom zijn deze verhalen belangrijk?

De wereld raakt steeds meer gemilitariseerd, met aanhoudende conflicten, oorlogen in verschillende regio's en de opkomst van extreemrechtse regeringen. Veiligheid wordt steeds vaker in militaire termen geformuleerd, waarbij hogere militaire uitgaven, meer wapens en meer mensen die de wapens opnemen worden gepresenteerd als oplossingen voor de huidige crises. Toch weigeren veel mensen deel uit te maken van deze gemilitariseerde logica en kiezen ze ervoor om "nee" te zeggen tegen de cyclus van geweld.

Deze publicatie deelt verhalen van gewetensbezwaarden die voor die keuze hebben gekozen.

Gewetensbezwaarden zijn mensen die het oorlogssysteem afwijzen. Dit kan betekenen dat ze weigeren in dienst te treden, het leger willen verlaten na aanmelding, weigeren zich te laten inschrijven, weigeren een oorlogstraining te volgen of weigeren oorlogsactiviteiten te steunen of eraan deel te nemen.

Het recht op gewetensbezwaar tegen militaire dienst is een mensenrecht dat inherent is aan het recht op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst (artikel 18 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, artikel 18 van het Internationaal Verdrag inzake burgerlijke en politieke rechten, artikel 9 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en artikel 10(2) van het Handvest van de grondrechten van de EU). Het Bureau van de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten van de Verenigde Naties heeft bijvoorbeeld expliciet verduidelijkt dat "het recht op gewetensbezwaar moet worden erkend voor dienstplichtigen, beroepsmilitairen en reservisten" (A/HRC/41/23, A/HRC/50/43) en heeft benadrukt dat "staten de rechten van gewetensbezwaarden die uit derde landen komen, moeten respecteren en beschermen, onder meer door zich te houden aan het non-refoulement beginsel en het internationale mensenrechten- en vluchtelingenrecht, en door richtlijnen te implementeren en te verspreiden over de interpretatie van het toepasselijke internationale recht, zoals de UNHCR-richtlijnen inzake internationale bescherming bij claims op vluchtelingenstatus in verband met militaire dienst." (A/ HRC/56/30)

Mensen die militaire dienst weigeren, worden vaak gezien als verraders, zwak of onvaderlandslievend. Dit stigma kan gevolgen hebben voor henzelf, hun families en hun gemeenschappen. In veel landen kan het weigeren van militaire dienst leiden tot ernstige en langdurige consequenties, en sommigen worden gedwongen het land te verlaten. Vaak worden hun verhalen genegeerd of zelfs verzwegen.

Deze publicatie wil daar verandering in brengen door de stemmen van gewetensbezwaarden te laten horen en de menselijke kant van de zaak te belichten (die tegenwoordig vaak over het hoofd wordt gezien door de toename van door AI gegenereerde content). Het boek viert tevens hun verzet en hun vrije wil.

We nodigen u uit om hun verhalen te lezen en naar hun stemmen te luisteren.

Notitie over Quakers en gewetens-bezwaren

Quakers hebben een lange traditie van zich uitspreken tegen oorlog en dienstplicht. Sinds de 17e eeuw geloven ze dat iedereen een vonk van God in zich draagt, waardoor het nemen van een mensenleven onaanvaardbaar is. Vanaf de Eerste Wereldoorlog weigerden Quakers vaak militaire dienst en speelden ze een leidende rol in vredesinspanningen in vele landen. Enkele van hun belangrijkste projecten waren de Friends Ambulance Unit, die honderdduizenden patiënten en vluchtelingen in heel Europa verzorgde, en het War Victims Relief Committee, dat dorpen herbouwde en voedsel verstrekte aan een miljoen mensen in Oost-Europa. Ze pleitten ook voor een gewetensbezwaar clausule in de Britse Military Service Act van 1916, de eerste wet die gewetensbezwaar erkende.

Toelichting op de methodologie

Dit is een "storytelling" project gebaseerd op acht interviews die tussen 20 februari en 14 april 2026 zijn afgenomen met deelnemers uit Spanje, Finland, Griekenland, Turkije, Israël, Rusland en Eritrea. In sommige gevallen gebruiken we pseudoniemen om de veiligheid van de deelnemers en hun families te beschermen. Alle interviews zijn opgenomen met toestemming van de deelnemers en licht bewerkt voor lengte en duidelijkheid. We hebben ook een Engelse vertaling van 'Waarom ik weiger soldaat te zijn' van Jean Van Lierde (voor het eerst gepubliceerd in 1951) opgenomen ter gelegenheid van zijn 100e geboortedag op 15 februari 1926 in Charleroi. Deze publicatie richt zich op Europa in plaats van een mondiaal perspectief te hanteren. Zelfs wanneer we verhalen delen over mensen uit landen als Eritrea, worden deze verhalen verbonden met Europa, bijvoorbeeld door de ervaringen van migranten die hier wonen te belichten.

Jean

Waarom ik weiger soldaat te zijn, door Jean Van Lierde (1926-2006)

Vertaling naar het Engels van het originele Franse gedicht ‘Pourquoi je refuse d’être soldat’ van Jean Van Lierde, ter gelegenheid van de 100e verjaardag van zijn geboorte.

Jean weigerde zijn dienstplicht te vervullen en werd daarom gevangen gezet en vervolgens op 3 oktober 1951 door de militaire rechtbank van Brussel vervolgd.

Tegenover deze groep militairen verklaarde hij het volgende:

“Heren,

Ik wil allereerst een aantal feiten aanhalen die u ertoe bewogen hebben mij opnieuw voor u te roepen. Ik wil nogmaals benadrukken dat, als u mij als militielid beschouwt, dit wettelijk gezien het gevolg is van bedrog. Ik heb de militaire wetgeving nooit onderschreven. Het voorlezen ervan, in mijn bijzijn door een officier, maakte van mij automatisch een soldaat. Het is echter van essentieel belang te benadrukken dat deze operatie in de kazerne van Namen met fysieke dwang werd uitgevoerd (vergelijkbaar met fascistische methoden).

Om misverstanden te voorkomen, moet u daarom weten dat u geen gezag over mij hebt. Ik ben een burger en erken de militaire hiërarchie niet. Ik ontken uw recht om mij als soldaat te beoordelen.

Omdat de militaire rechtbank echter een realiteit is die ik niet kan negeren, zal ik me erbij neerleggen door dit Kantiaanse onderscheid te maken: respect is altijd verschuldigd aan personen, nooit aan dingen.

Dit betekent dat ik u aanspreek als mannen en niet als officieren. Ik zou zondigen tegen het individu als ik iemand zou dwingen zich te identificeren met een van zijn rollen.

Het is uw geweten dat mij interesseert, niet uw uniformen of titels. Dialoog vereist deze basisvoorwaarde, essentieel omdat het de bekrompen moraal van het Wetboek van Strafrecht moet overstijgen.

Heren,

Ik koester geen vijandigheid jegens wie dan ook; alle mensen zijn mijn broeders. Als mijn woorden hard klinken, zie daarin dan slechts de kracht van mijn overtuiging. Vroeger geloofde ik, net als u, in gewapend verzet en de heldhaftigheid die daarbij hoort. Nu begrijp ik,

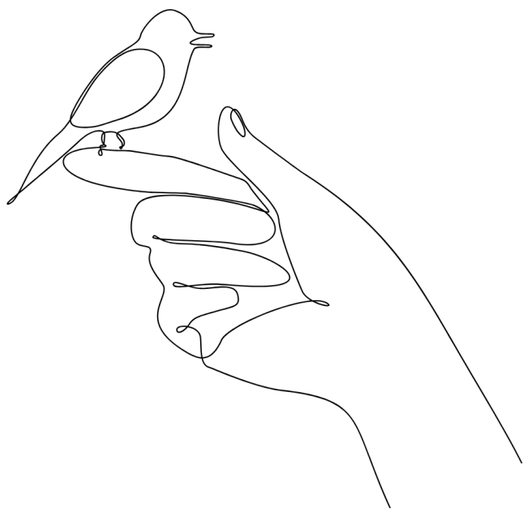

dat ik niet langer medeplichtig kan zijn aan het geweld, de represailles en het afrekenen met anderen. Sta me toe u eerlijk te vertellen wat ik denk en waarom ik zo denk.

Maar eerst, net als voor de militaire rechtbank van Luik, en hoe vreemd dit u ook mag lijken, ga ik de rollen omdraaien: ik neem de rol van aanklager op me en veroordeel openlijk de “technieken van vernedering” die de militaire rechtbank gebruikt om het geweten van de gewetensbezwaarde te ondermijnen.

Zoals Marcel Gabriël schreef: “[Een degradatie techniek is] een geheel van methoden die opzettelijk in werking worden gesteld om bij mensen, behorende tot een bepaalde klasse, hun zelfrespect aan te vallen en te vernietigen, en om hen beetje bij beetje te transformeren tot louter menselijk afval, zich bewust van zichzelf als zodanig, en uiteindelijk gedwongen tot wanhoop, niet alleen op intellectueel niveau, maar tot in de diepste krochten van hun ziel.”[1]

Jullie, de militaire rechtbank, die de staat vertegenwoordigen, vervullen jullie rol als vervolgers “die ernaar streven om bij de pacifist het bewustzijn, al dan niet illusoir, van zijn eigenwaarde te vernietigen.” Door herhaalde repressie en opeenvolgende gevangenisstraffen moeten jullie hem veranderen in een uitgeput wrak dat zich overgeeft aan de autoriteiten, zich er volledig van bewust, dat hij een wrak is geworden. Waarom deze laatste voorwaarde? Ten eerste, omdat dit de enige manier is voor de staat om hem in zijn macht te krijgen. Moeten we de processen in het Oosten, in Franco’s Spanje, in de As-mogendheden of in het royalistische Griekenland nog in herinnering brengen, waar gisteren nog gewetensbezwaarden werden geëxecuteerd? Aan de andere kant versterkt de vervolgende staat (d.w.z. ieder van u) zichzelf in zijn gevoel van superioriteit als hij ziet dat zijn vernederde slachtoffer zijn individualiteit verloochent, want dan vindt hij het terecht dat hij hem zo streng heeft behandeld. Dit is de “afschuwelijke vicieuze cirkel” die aan de kaak wordt gesteld door filosofen en door christelijke of anti-autoritaire tegenstanders.

Uw enige doel: mij na lange perioden van detentie te breken en mij vervolgens het uniform van wettelijke moordenaars te laten accepteren. U hebt de macht om mij, te midden van onvoorstelbaar menselijk leed, steeds weer uw gevangenissen in te slepen, maar het is mijn lichaam dat u vastketent; mijn idealen kunt u mij niet afnemen. Voor ons, gewetensbezwaarden, op voorwaarde dat we trouw blijven aan onszelf, voorziet uw wet in twintig jaar gevangenisstraf (zelfs langer dan oorlogsmisdadigers, die dan al zijn vrijgelaten). Dergelijke middelen waarover u beschikt, vormen een van de meest dramatische

“Vroeger geloofde ik, net als u, in gewapend verzet en de heldhaftigheid die daarbij hoort. Nu begrijp ik, dat ik niet langer medeplichtig kan zijn aan het geweld, de represailles en het afrekenen met anderen.”

1 Marcel, Gabriel. “Mis tegen de maatschappij.” Vertaald door G. S. Fraser. Indiana: Gateway Editions, Ltd., 2008.

aspecten van het groeiende totalitarisme van onze tijd.

Alleen vrije mensen kunnen deze helse afdaling naar robotisering en collectieve stagnatie stoppen. “De staat vreest slechts één rivaal: de mens,” verkondigt Bernanos: “Ik zeg de vrije mens, niet de rationalist of de bruut, de mens die zichzelf geeft of zichzelf ontzegt, maar die zichzelf nooit uitleent.” In de traditie van Socrates, Proudhon, Bakoenin, Bloy, Tolstoj, Romain Rolland en Huxley zegt hij:

“Ik zie liever dat de wereld haar ziel riskeert dan dat ze die ontkent.”

Deze bewonderenswaardige woorden vatten de inzet op de Geest samen die besloten ligt in geweldloosheid, de basis van het militante pacifisme. Ik ben katholiek, een kind van de universele (d.w.z. supranationale) Kerk en lid van WarResisters’ International, waarvan ik de beginselverklaring ondubbelzinnig heb ondertekend.

“Oorlog is een misdaad tegen de menselijkheid. Daarom zijn wij vastbesloten om geen enkele vorm van oorlog te steunen en te strijden voor de afschaffing van alle oorzaken ervan.”

Het is niet uit een voorliefde voor paradoxen dat ik een verontrustende tekst van Friedrich Nietzsche citeer, waarin hij gewapende vrede veroordeelt als een onmenselijkheid die schadelijk en zelfs erger is dan oorlog.

De doctrine van het leger als middel tot zelfverdediging moet even volledig worden verworpen als de veroveringsdrang. Misschien komt er ooit een gedenkwaardige dag waarop een natie die bekendstaat om haar oorlogen en overwinningen, die zich onderscheidt door de hoogste militaire orde en intelligentie, en die gewend is de zwaarste offers te brengen voor deze doelen, vrijwillig zal uitroepen: “Wij breken onze zwaarden” en vernietigen het hele militaire systeem, met alles erop en eraan. Onszelf weerloos maken (nadat we het sterkst verdedigd zijn geweest) vanuit een verheven sentiment – dat is de weg naar echte vrede, die altijd gebaseerd moet zijn op een vredelievende instelling. De zogenaamde gewapende vrede die momenteel in alle landen heerst, is een teken van een oorlogszuchtige instelling, van een instelling die noch zichzelf noch de naaste vertrouwt en die, deels uit haat, deels uit angst, weigert de wapens neer te leggen. Beter te vergaan dan te haten en te vrezen, en tweemaal zo veel beter te vergaan dan gehaat en gevreesd te worden – dit moet ooit het hoogste beginsel van elke politieke gemeenschap worden! (...) “De boom van militaire glorie kan slechts in één klap, met één blikseminslag, vernietigd worden.” [2]

Deze hartstochtelijke oproep betekent dat het volk nu meer kracht en durf moet tonen om het risico van vrede te nemen dan vroeger nodig was om hun geluk in oorlog te beproeven.

Het overwinnen van oorlog van bovenaf is de pacifistische houding. Mobilisatie begint van onderaf. Soms wordt het wel eens schuchter pacifisme genoemd. Voor ons, revolutionaire pacifisten, is dit geen kwestie van romantiek, want “geweldloosheid heeft evenmin iets met lafheid te maken als kuisheid met onmacht” (Thibon).

De “hoogten” waar Nietzsche over sprak, zijn voor ons het vuur van Gods liefde. Het is het afzweren van het zwaard en de keuze voor het kruis. Dit is de betekenis van het Evangelie van de Zaligsprekingen, van dat geloof waartegen al het geweld van rijken is gebroken. Wapens opnemen en deelnemen aan een bloedbad is Christus bespugen en afdalen tot het niveau van de “vijand” door het kwaad te incasseren dat aan zijn ziel knaagt. De afschuwelijke wereldwijde tol speelt zich voor onze ogen af en getuigt genadeloos van deze droevige realiteit.

Een professor aan de Universiteit van Leuven, de grote psychiater Etienne de Greeff, gaf ons scherpe analyses van het dierlijke gedrag van patriottische kuddes. “Oorlog,” schreef hij in 1939, “waaruit de mens onvermijdelijk een beetje meer tot slaaf gemaakt, een beetje armer tevoorschijn zal komen... wordt door de massa’s geenszins in het ware licht gezien. Iedereen denkt dat de vijand gedood moet worden. Maar wie is die vijand?... De vijand is het willens en wetens afstand doen door miljoenen mensen van het autonome leven van de geest; het is het onontkoombare feit dat miljoenen mensen, die in staat zijn om als helden te vechten, niets te verdedigen hebben in de hogere sferen van het denken en blind zullen blijven voor de doodsstrijd van de mens. De vijand zit in ons. Hij zit al in ons sinds het ontstaan van de mensheid, en hij zal het nazisme overleven.”

En professor de Greeff, zoals alle humanisten die zich bewust zijn van de hedendaagse tragedie, wendt zich tot Sint Franciscus van Assisi en Gandhi, en ontdekt in hen de enige weg die de mensheid moreel kan redden van totale verdoving en wijdverspreide dienstplicht.

Ik verlaat nu het terrein van de spirituele strijd en het morele verzet om me te verdiepen in sociologische realiteiten. Pacifisme is een keuze voor de Waarheid en een gok op de Geest, maar het vereist een onmisbare aanvulling: de strijd voor een sociale revolutie. Ik geef slechts uiting aan economische zorgen.

In dit opzicht ben ik een overtuigd activist voor een personalistisch en verdelend socialisme, dat strijdt tegen kapitalistische en totalitaire structuren. Ik beschouw vakbonden (niet te verwarren met het sombere reformisme van de huidige organisaties) als een belangrijke hefboom voor de omverwerping van de winst- en schaarste-economie. Wanneer de productie de capaciteit van de markt om deze te absorberen overstijgt (trage verkoop door gebrek aan koopkracht) en een verschrikkelijke crisis ontstaat met miljoenen werklozen, blijft er slechts één oplossing over om de ineenstorting uit te stellen: de wapenwedloop.

Het kapitalisme heeft oorlog nodig om zichzelf te redden, door massa’s burgers te mobiliseren die de taak hebben te consumeren en te vernietigen zodat anderen kunnen werken. Dit waanzinnige waanidee leeft nog steeds voort, en het vergt het arrogante cynisme van “vooraanstaande en orthodoxe” economen om dit feit te ontkennen.

> “Pacifisme is een keuze voor de Waarheid en een gok op de Geest, maar het vereist een onmisbare aanvulling: de strijd voor een sociale revolutie.”

Overbewapening levert koopkracht op, dankzij de ongekende productie van oorlogsmaterieel, wat, cruciaal genoeg, bekendstaat als het beruchte fenomeen van “marktstabilisatie”, dat leidde tot de vernietiging van oogsten terwijl miljoenen mensen stierven. Niemand kan er vandaag de dag omheen dat als er

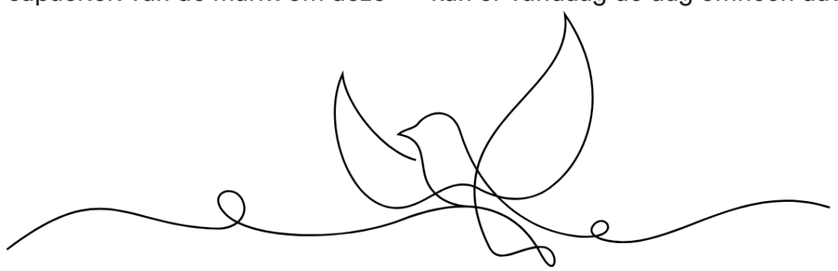

2 Nietzsche, Friedrich. Menselijk, al te menselijk: een boek voor vrije geesten, deel II. Vertaling door Paul V. Cohn. New York: MacMillan Company, 1913. Project Gutenberg. https://www.gutenberg.org/files/37841/37841-h/37841-h.html.

morgen vrede zou uitbreken (wat zou leiden tot ontwapening), we getuige zouden zijn van de meest formidabele economische crisis die denkbaar is, met een werkloosheid die parallel stijgt met de productie, en het nijpende probleem van vrije tijd en scholing voor werknemers.

De misdaad van het kapitalistische systeem is dat het miljarden dollars gratis kan uitdelen om onze steden te vernietigen en dieren af te slachten, terwijl het weigert de rijkdom van deze enorme industriële en agrarische productiecapaciteit beschikbaar te stellen aan de armen, zwart, geel of wit, om hun ontplooiing te garanderen. Het voorbeeld van het verscheurde Korea (misschien wel het Europa van morgen) maakt dit idee gemakkelijk te begrijpen. De helft van het geld dat onnodig is verspild aan de vernietiging ervan, zou voldoende zijn geweest om armoede en sociale onrechtvaardigheid daar uit te bannen en “zo de voorwendsels van het communisme weg te nemen” (Maritain). Kijk naar Europa, Afrika, Azië en hun talloze hongerlijdende mensen en trek uw eigen conclusies!

> “Gewetensbezwaarden zijn maatschappelijk betrokken individuen die zich verbinden met alle armen op aarde en die proberen (...) de morele vooruitgang van de mensheid te bevorderen.”

De stalinistische golf verhult onze politieke en sociale mislukkingen en lafheid. De USSR blijft een symbool van bevrijding voor uitgebuitte volkeren omdat het Westen niet de moed had om zijn revolutionaire missie te volbrengen, en de oorlog zal daar niets aan veranderen; integendeel, hij zal de proletarisering van de massa’s alleen maar versterken. De militaire macht van de Asmogendheden werd verpletterd, maar het nazisme corrumpeerde de beschaafde wereld. Op dezelfde manier zou het stalinisme militair verslagen worden, maar het leninisme zou harten verrotten in de meest gruwelijke burgeroorlog.

De enige effectieve manier waarop we de communistische opmars op dit moment kunnen stoppen, is door economische en sociale rechtvaardigheid te bewerkstelligen. Daarmee ontnemen we de communistische propaganda haar enige troef en stort haar eigen totalitarisme in elkaar. Dit totalitarisme dringt onze instellingen binnen omdat de Koude Oorlog al een fatalistische acceptatie van gewelddadige middelen inhield om de vrede te waarborgen, terwijl tegelijkertijd de menselijke vooruitgang werd belemmerd. Om het communisme te verslaan, moeten we de rechtvaardigingen ervan wegnemen en niet, zoals we al veertig jaar doen, op criminele wijze de ondergang van Europa en de wereld nastreven door middel van overbewapening.

Ik verzet me met mijn morele en maatschappelijke veto tegen de waanzin van collectieve moord. Oorlog is het graf van de vrijheid, de verwerping van de socialistische revolutie, de ontkenning van geest en leven, het verraad van de katholiciteit van de Kerk en een grote belediging van het kruis der liefde. Daarom zeg ik NEE tegen oorlog. En als ik de militaire dienstplicht weiger, die voorbereidt op oorlog, is dat om dezelfde redenen, waarbij ik het leger bovendien beschouw als een school van onderdanigheid en vernederend automatisme, als een leerschool voor moord, als een centrum van intellectuele en morele prostitutie, als een laboratorium dat gewetens verdooft door het verlies van schuldgevoel bij mensen te cultiveren, waardoor de bloedige slachting van miljoenen mensen mogelijk wordt.

Dwaling kan alleen uit de zielen worden verdreven door de strijd op het niveau van de Geest te brengen. Helaas zal onze eeuw, wellicht voor de derde keer, en paradoxaal genoeg in naam van de Rechtvaardigheid, haar afschuwelijke kreet slaken: Vermoord elkaar. “Zoals in het verleden, bij heksenprocessen, werden demonen verbrand en, bij toeval, ook de bezetene, aan wie geen kwaad was beoogd; deze fundamentele houding blijft bestaan.” (Étienne de Greeff).

Het atoombeeld, de litanieën van brandbommen met napalm: het zijn allemaal middelen die tegenwoordig geaccepteerd worden om dwaling uit te roeien en vrede te stichten! Alleen revolutionair geweldloos geweld kan de collectieve zelfmoord van de mensheid voorkomen. U mag ons utopisten noemen, maar utopie is de naam die gegeven wordt aan ideeën die morgen de realiteit van het leven zullen zijn. U mag mij van dwaling beschuldigen. Welnu, zelfs dan heb ik liever ongelijk in deze utopie zonder iemand te doden, dan gelijk te hebben te midden van begraafplaatsen en ruïnes.

Ik sta solidair met duizenden opstandelingen die overal in opstand komen tegen de tirannie van staten (zowel binnen als buiten het IJzeren Gordijn), en ik sta solidair met miljoenen onderdrukte mensen die strijden tegen kolonialistische, kapitalistische en totalitaire uitbuiting.

Gewetensbezwaarden zijn maatschappelijk betrokken individuen die zich verbinden met alle armen op aarde en die, binnen de grenzen van hun menselijke zwakheden, proberen de morele vooruitgang van de mensheid te bevorderen.

Context: Dienstplicht en gewetensbezwaar in België [3]

België voerde de verplichte militaire dienstplicht in 1913 in, na eerder een systeem te hebben gehanteerd waarbij rijkere mannen konden betalen om de dienstplicht te ontlopen. De dienstplicht werd in 1993 afgeschaft en de strijdkrachten werden volledig professioneel en op vrijwilligers gebaseerd.

Momenteel wordt het recht op gewetensbezwaar voor beroepsmilitairen of reservisten niet erkend. Minister van Defensie Theo Francken is van plan alle 18-jarigen uit te nodigen om militaire dienst te overwegen, met als doel het aantal reservisten te verhogen van ongeveer 6.600 naar 20.000. Eind 2025 verstuurde het ministerie brieven naar ongeveer 149.000 jongeren (destijds 17 jaar oud) om hen aan te moedigen een jaar vrijwillige militaire dienst te overwegen.

3 Meer informatie over de implementatie en schending van het recht op gewetensbezwaar tegen militaire dienst in de Europese regio is te vinden in het onlangs gepubliceerde jaarverslag 2025 van het Europees Bureau voor Gewetensbezwaar.

Theo

PERSOONLIJKE INTRODUCTIE

Ik ben Theo, een 29-jarige gewetensbezwaarde uit Griekenland. Ik ben opgegroeid in een klein stadje in Noord-Griekenland.

REIS NAAR GEWETENSBEZWAREN

Het is een vraag die me al sinds de middelbare school bezighoudt – zoals bij veel jonge mannen in Griekenland –: wat ga ik doen als het zover is? In een klein stadje zoals het mijne krijg je maar weinig antwoorden van anderen. Het internet heeft me wel geholpen. Bovendien heb je het antwoord eigenlijk al in jezelf. Wil een jonge man dit eigenlijk wel?

Ik had destijds al enige weerstand tegen het idee om in het leger te dienen. Dat was mijn kennismaking met de wereld van gewetensbezwaren. Ik ben over het algemeen geïnteresseerd in praktisch activisme en ik wil de wereld zien veranderen. We weten echter allemaal dat het erg moeilijk is om de wereld te zien veranderen. Dus probeer ik altijd kleine, praktische manieren te vinden om deze verandering te bevorderen. Maar ik probeer ook altijd collectieve manieren te vinden om actie te ondernemen, in plaats van een individualistische weg te bewandelen.

BESLUIT OM ALTERNATIEVE DIENST AAN TE VRAGEN

Aanvankelijk overwoog ik andere opties die destijds populair waren - en dat nog steeds zijn. Je hoort altijd verhalen als: “Oh, ik ken iemand, en dan krijg ik wel een betere baan”, oftewel manieren om aan de zwaarste omstandigheden te ontsnappen.

Een andere mogelijkheid is om op medische gronden een vrijstelling aan te vragen.

Het was een soort manier voor het Griekse leger om de druk te verlichten van mensen die voor problemen in de legerkampen zouden zorgen... Je kon dus vrijstelling krijgen, zelfs als je niet precies voldeed aan de wettelijke definitie van ongeschikt zijn voor de dienstplicht. Het idee was om deze praktijk door de vingers te zien en mensen de dienstplicht te laten ontlopen.

> “Dus probeer ik altijd kleine, praktische manieren te vinden om deze verandering te bevorderen. Maar ik probeer ook altijd collectieve manieren te vinden om actie te ondernemen, in plaats van een individualistische weg te bewandelen.”

Er is inderdaad niet veel informatie beschikbaar over gewetensbezwaren. Ik kwam denk ik gewoon per toeval blogs tegen op internet, die schreven over alternatieve dienstverlening en hoe je een aantal maanden in de publieke sector zou kunnen werken voor het algemeen belang. En dat vond ik erg interessant.

Ik herinner me het moment dat ik besloot een aanvraag in te dienen voor een alternatieve dienstplicht. Aanvankelijk overwoog ik ook om dienstweigeraar te worden en in het buitenland te gaan wonen. Dat komt door het zware karakter van de alternatieve dienstplicht in Griekenland, inclusief de financiële lasten die ermee gepaard gaan, en het feit dat je geen garantie hebt dat je aanvraag wordt goedgekeurd. Het is net zo goed mogelijk dat je alsnog in het leger moet dienen als je aanvraag wordt afgewezen.

Mijn manier om te beslissen was door de voor- en nadelen van beide opties tegen elkaar af te wegen. Ik was heel rationeel en benaderde het op een rationele manier. En toen koos ik voor een irrationele aanpak – door een muntje op te gooien! Je weet hoe ze zeggen dat er bij het opgooien van een muntje een moment is waarop je voelt wat het juiste antwoord voor jou is? Ik weet niet of ik dat gevoel had, maar toen het muntje landde, wist ik zeker dat ik voor de alternatieve dienst moest kiezen.

Ik dacht: ja, dat klinkt goed! Zelfs als dat betekent dat ik twaalf maanden in dienst moet zijn en waarschijnlijk nog eens zes maanden niet kan doen wat ik echt wil.

BEPERKTE BEKENDHEID VAN GEWETENSBEZWAAR IN GRIEKENLAND

Ik kreeg destijds geen steun van mijn directe omgeving. Maar tegelijkertijd moeten we begrijpen hoe weinig bekendheid er in Griekenland is over de alternatieve dienstplicht en gewetensbezwaren. En eigenlijk neem je als twintiger, wanneer je tegen mensen zegt: “Ik ga dit pad volgen”, ook de rol van een opvoeder op je. Want jij bent waarschijnlijk degene in je omgeving die het onderwerp het beste kent. Je moet je beslissing dus aan je familie uitleggen – uitleggen waar het om gaat. Je moet aan je vrienden uitleggen wat je probeert te doen. Je moet je ook bewust zijn van de risico’s. Zoals ik al zei, je kunt gedwongen worden opgeroepen voor militaire dienst. En je moet dit aan je familie en vrienden uitleggen. En zij vinden dit vaak moeilijk te accepteren, dus zullen ze je onvermijdelijk – tenminste sommigen van hen – vragen: “Wil je dit echt?” “Is er geen makkelijkere manier, zoals gewoon bij het leger gaan?” Of zeggen ze: “Doe gewoon iets anders”, of “Stel dit gewoon even uit?” Dan moet je voor je overtuigingen opkomen en

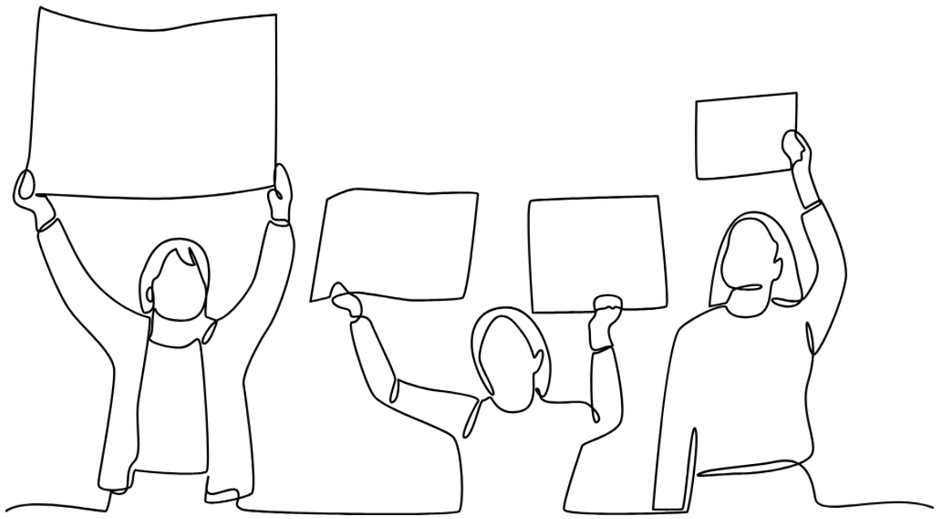

echt uitleggen: “Nee, ik heb hier goed over nagedacht, ik ben me bewust van de risico’s en ik ga dit doen.”

En als je het eenmaal gedaan hebt, zullen ze zich omdraaien. Het zou echt een veel meer ondersteunende omgeving zijn, een veel gemakkelijker proces, als er in de samenleving meer bewustzijn was van gewetensbezwaren. Maar het ligt in onze handen, omdat de staat geen bekendheid wil.

AANVRAAG VOOR ALTERNATIEVE DIENST

Momenteel zijn er online bronnen die het proces uitleggen. Deze zijn geschreven door gewetensbezwaarden en bevatten juridische referenties. Ik heb wel enige juridische interesse, maar ik vond het prettiger om de wet zelf te raadplegen, te lezen wat erin staat over de procedure en de risico’s te begrijpen. De online bronnen, geschreven door gewetensbezwaarden, waren echter absoluut het meest waardevol. Daarnaast had de Vereniging van Griekse Gewetensbezwaarden een aantal folders die minder over de procedure zelf gingen, maar meer over voorbeelden. We hebben folders van een paar jaar geleden met bijvoorbeeld de redenen waarom eerdere gewetensbezwaarden deze procedure hebben gevolgd, welke redenen ze aanvoerden en waarom ze weigerden deel uit te maken van het leger. Het is net zo nuttig om die te lezen. Het geeft je een geruststellend gevoel om te weten dat deze mensen het al eerder hebben gedaan.

Het was inspirerend om de verhalen van eerdere gewetensbezwaarden te lezen. Toen ik mijn aanvraag bij de staat ging indienen om uit te leggen waarom ik weiger in het leger te gaan, werd ik geïnspireerd door historische voorbeelden – bijvoorbeeld door mensen die tijdens de Eerste Wereldoorlog streden voor demilitarisatie. Of door mensen die successen boekten in de vorm van verdragen die bepaalde soorten wapens verboden. Deze verhalen gaan over echte mensen die in het verleden daadwerkelijk iets hebben gedaan. En dat is de meest impactvolle vorm van bevestiging van wat we vandaag de dag doen.

WAAROM WEIGEREN OM IN HET LEGER TE DIENEN?

Ik wil de vraag omdraaien – en dat heb ik ook in mijn aanvraag geschreven – en vragen:

> “Transformatief pacifisme kijkt naar de wereld en vraagt ons na te denken over onze ambitie. Wat voor wereld willen we creëren? Hoe willen we in deze wereld bestaan? En hoe bereiken we dat?”

“Waarom vinden we het vanzelfsprekend dat een jonge man in het leger dient?” Waarom is dit in onze samenlevingen zo normaal geworden? Waarom moeten gewetensbezwaarden die weigeren dit te doen, zich verantwoorden?

We doen alsof iedereen die in het leger dient zich filosofisch en politiek bewust is van zijn beslissing om te dienen, en dat wij, die weigeren te dienen, ons moeten verantwoorden? Nee, zo werkt het niet. Er is een verplichte dienstplicht die door de staat wordt opgelegd, en vrijwel geen enkele jongeman is daar echt voor gemotiveerd. De meesten dienen in het leger omdat ze daartoe gedwongen worden. Dat is wat dienstplicht is.

In mijn aanvraag moest ik teruggrijpen naar mijn opvoeding en uitleggen dat mensen zich tegen het leger verzetten omdat ze niet zo hebben leren denken. Op school leerde ik niet om andere mensen in andere landen te haten. Ik leerde niet waarom ik ze zou mogen doden. Ik leerde niet om mee te helpen bij de wapenproductie. Dat soort dingen leerde ik allemaal niet. Ik leerde samenwerken met mensen om te leren van hun verschillende ervaringen en culturen; ik leerde conflicten op te lossen. Alles wat leidt tot dienstplicht druist dus in tegen deze hele gedachte. Dat was eigenlijk mijn belangrijkste punt toen ik mijn motivatie in mijn aanvraag uitlegde. Het was niet zo dat ik veel had nagedacht over pacifisme en activisme, of de meer filosofische en morele gronden van mijn gewetensbezwaar. Het was meer een natuurlijk gevolg van opgroeien in een vredige omgeving die verbondenheid en wederzijdse hulp bevorderde.

TRANSFORMATIEF PACIFISME

Ook het idee van ‘transformatief pacifisme’ speelde een rol in mijn gewetensbezwaar. Transformatief pacifisme kijkt naar de wereld en vraagt ons na te denken over onze ambitie. Wat voor wereld willen we creëren? Hoe willen we in deze wereld bestaan? En hoe bereiken we dat?

Het is volstrekt absurd om te denken dat het antwoord op deze vragen ligt in een systeem van landen, die elk beschikken over een systeem van bewapening, dat klaarstaat voor verdediging. Sterker nog, het is juist het enige dat de weg vrijmaakt voor nog ergere dingen. Zeker gezien het feit dat wapens steeds sterker, krachtiger, gevaarlijker en rampzaliger worden, is demilitarisatie geen optie, maar een morele plicht. Het is vergelijkbaar met het verminderen van CO2-uitstoot, maar nog duidelijker: het is zo helder als de dag! En ik denk dat het nuttig is om het vanuit een praktisch perspectief te benaderen, in plaats van vanuit een argument als “Ik sta moreel gezien hoger dan jij als gewetensbezwaarde”. Praktisch pacifisme spreekt iedereen aan en gaat meer over collectief nadenken over hoe oorlogen te beëindigen en een stabiele vrede te bereiken. Gewone mensen staan eigenlijk heel open voor het idee van demilitarisatie, maar hun enige zorg is of iedereen het wel zal doen en hoe we dat kunnen garanderen. Het gaat minder om de vraag of dit wel de juiste aanpak is, maar meer om een pessimistische houding.

EEN TURKSE SPION?

Ik heb tijdens dit proces geen negatieve vooroordelen vanuit mijn omgeving ondervonden. Negatieve vooroordelen tegen gewetensbezwaarden in Griekenland komen meestal van politieke partijen met een nationalistische ideologie. Negatieve vooroordelen spelen dus meer een rol in het publieke debat dan in het dagelijks leven. Dat gold ook voor mij. De enige negatieve vooroordelen die ik heb ervaren, waren er wanneer ik interviews gaf die dan gepubliceerd werden. Er zijn mensen die online reageren en beweren dat ik geen patriot ben maar een verrader, een Turkse spion of iets dergelijks. Ik trek me daar niets van aan. Vooral omdat het online gebeurt, en ik vind online reacties over het algemeen niet de moeite waard om aandacht aan te besteden. Bovendien denk ik dat we als gewetensbezwaarden, ondanks de negatieve

reacties van sommige mensen, nog steeds een gesprek kunnen voeren over de rol van Griekenland in het militaire systeem en in oorlogstijd. Ik denk dat er zeker ruimte is voor overeenstemming, tenzij we het hebben over echt fascistische mensen en militaristische ideologen.

STRAF VERVANGENDE ALTERNATIEVE DIENSTPLICHT IN GRIEKENLAND

Toen ik mijn alternatieve dienstplicht vervulde, kon ik mijn baan behouden en op afstand werken dankzij de aard van mijn werk. Ik had dus nog steeds een inkomen, ook al werkte ik parttime in plaats van fulltime. Dat was genoeg om van te leven. Dat is echter niet de norm, en zo zou het ook niet moeten zijn. Je zou immers geen extra uren moeten werken om rond te komen.

Het alternatieve systeem in Griekenland kent verschillende strafmaatregelen, waarvan de financiële straf een van de minst aantrekkelijke is.

Bij alternatieve dienstverlening kun je niet in je eigen regio werken. Bovendien bieden de meeste plaatsingen geen huisvesting of maaltijden. In de meeste gevallen gaat het om iemand die zijn of haar woonregio moet verlaten en een woning moet huren. De vergoeding bedraagt € 223. Toen ik mijn dienstplicht vervulde, was dat alleen de huur die ik moest betalen. Ik had dus geen geld voor eten, medische kosten of reiskosten om mijn familie te bezoeken. Eerlijk gezegd weet ik niet hoe anderen het doen. Ik denk dat je, gezien de manier waarop het systeem werkt, bevoorrecht moet zijn om dit te kunnen doen. Maar er zijn mensen die, puur uit overtuiging, deze weg zijn ingeslagen en waarschijnlijk ook nog een tweede baan hebben gehad. Of misschien konden ze niet in hun basisbehoeften voorzien.

Voor mij was de mogelijkheid om op afstand te werken een enorme uitkomst. Ik werkte fulltime voor mijn alternatieve dienst, maar had daarnaast ook nog een parttime bijbaan. En ik had het geluk dat ik in een minder dure stad of dorp geplaatst werd.

VOOR EN NA ALTERNATIEVE DIENSTVERLENING

Ik werd geplaatst op Lesbos, een plek die sterk verbonden is met de vluchtelingenproblematiek. Naast mijn vrijwilligerswerk en mijn parttime baan had ik nog wat vrije tijd over. Die heb ik besteed aan vrijwilligerswerk bij een NGO die zich richt op vluchtelingen. Ik denk dat mijn onbewuste motivatie was dat dit eigenlijk iets was wat ik liever had gedaan dan ICT'er te zijn bij de gemeente. En ik heb via dit werk fantastische mensen ontmoet, waaronder mijn huidige partner.Het was een geweldige ervaring om op dat eiland te wonen, ondanks alle aanhoudende conflicten tussen de lokale bevolking, vluchtelingen en medewerkers van NGO's die vanuit het buitenland kwamen. Het was een smeltkroes met soms gevaarlijke temperaturen. Maar het was een voorrecht om te zien hoe sommige vluchtelingen die daar woonden, zich hadden weten te integreren en hun eigen zaakjes begonnen, zoals een Syrische falafel kraam. Ik ben erg dankbaar voor deze ervaring, voor het wonen op het eiland en voor de ontmoetingen met de lokale bevolking. De meesten zijn erg gastvrij, ruimdenkend en gewoon heel aardige mensen.

En ik denk dat de grootste impact op mijn politieke opvattingen is geweest dat ik geen geduld meer heb voor realpolitik, vooral niet van partijen die zichzelf progressief noemen, terwijl ze tegelijkertijd de toegenomen defensie-uitgaven en gemilitariseerde reacties op de migratiecrisis rechtvaardigen, of genocide steunen, of illegale interventies goedkeuren... Mijn ervaring is absoluut een eye-opener voor me geweest. Anders had ik misschien gewoon mijn ogen gesloten en er geen mening over gevormd.

LATEN WE HET OVER HOOP HEBBEN

Ik heb een citaat van iemand gestolen, ik weet niet meer van wie, maar diegene zei: "Hoop is eigenlijk een plicht." En ik zie overal om me heen dat onze reactie op wat er in de wereld gebeurt, vooral de manier waarop we het nieuws consumeren, soms erg passief en pessimistisch is. Ik bedoel, pessimistisch zijn is begrijpelijk, toch? Dat snap ik helemaal, maar tegelijkertijd zijn we geen toeschouwers, en als we ons lot als toeschouwers accepteren, is dat het grootste geschenk dat we de reactionaire machten kunnen geven.

Hoop is dus een plicht, en het vergt inspanning; het betekent echt werk. Het is ook een middel waarmee je, als je hoop hebt en je ervoor inzet, waarschijnlijk andere mensen zult ontmoeten die ook hoop hebben. Ik zal me ervoor inzetten, en het is door collectieve actie dat we enige hoop op verandering hebben. Dus we moeten altijd dat kleine lichtje, die kleine vlam aan het einde van de tunnel, in de gaten houden en ernaartoe lopen, en de verleiding weerstaan om toeschouwer te zijn.

Context: Dienstplicht en gewetensbezwaar in Griekenland

Het recht op gewetensbezwaar tegen militaire dienst werd in Griekenland in 1997 erkend. Het land staat bekend om ernstige schendingen van dit recht, aangezien de alternatieve dienstplicht straffend is vanwege de duur en de omstandigheden, en niet onder civiel toezicht staat. Gewetensbezwaarden ondervinden veel moeilijkheden op economisch, sociaal, familiaal en cultureel gebied als gevolg van hun besluit om bezwaar te maken. Zo moeten ze hun alternatieve dienstplicht vervullen in een andere regio dan waar ze wonen, ontvangen ze een lager salaris en worden ze geconfronteerd met hogere kosten van levensonderhoud tijdens hun alternatieve dienst.

ERITREA

Mohammed & Abel

PERSOONLIJKE INTRODUCTIE

Mohammed: Ik verliet Eritrea toen ik 15 jaar oud was. Ik speel graag voetbal. Ik ben de oudste van drie broers en twee zussen. Mijn 17-jarige broer woont in Soedan, een andere in Saoedi-Arabië, en de jongsten zijn 12, 8 en 6 jaar oud. Mijn broer zit in de tiende klas en moet na zijn eindexamen naar een militaire school. Mijn zussen zitten nog op school. Mijn familie had vroeger een boerderij, maar de overheid heeft ons gedwongen daarmee te stoppen. We hadden ook een café. Ik heb altijd al een eigen bedrijf willen beginnen om mijn familie te helpen en gelukkig te maken.

Abel: Ik verliet Eritrea toen ik 28 jaar oud was. Ik heb twee zussen en een broer van 4, 8 en 10 jaar. Net als Mohammed speel ik graag voetbal in mijn vrije tijd.

WONEN IN ERITREA

Mohammed: Het leven in Eritrea was erg moeilijk. Mensen waren te bang om te praten over wat er werkelijk aan de hand was of om iets negatiefs te zeggen. Er was geen internet of sociale media. Als je bijvoorbeeld vanuit een café een bericht probeerde te versturen, kon dat wel twee uur duren, en de overheid hield alles in de gaten. Als je na middernacht alleen op pad was, kon je zomaar door de politie worden aangehouden. Je had een kaart nodig om tussen steden te reizen, en soms patrouilleerde het leger in de steden.

MILITAIRE DIENSTPLICHT IN ERITREA

Mohammed: In Eritrea bezoekt het leger scholen zodra leerlingen 15 jaar worden, of eerder als ze er ouder uitzien. Degenen die als onruststokers worden beschouwd, of die betrapt worden op het overtreden van regels zoals alcohol drinken of te laat thuiskomen, kunnen gedwongen worden tot militaire dienst. Weigering van militaire dienst leidt tot gevangenisstraf, waar de kans op overlijden groot is.

Als je vertrekt, kan het leger naar je huis komen en je familie naar de gevangenis sturen. Ik weet niet hoe lang. Het kan 4, 10 of zelfs 15 jaar zijn. Er is geen vaste strafduur.

In het laatste jaar van de middelbare school gaan leerlingen naar de Sawa Militaire Academie. Met goede cijfers kun je mogelijk een baan krijgen in de militaire administratie of arts worden.

ERITREA VERLATEN, GRENZEN OVERSTIJGEND EN GEWELD

Mohammed: Ik besloot naar Soedan te vluchten omdat ik dacht dat het daar veiliger zou zijn dan in Eritrea te blijven. Mijn reis was lang en gevaarlijk: ik liep vijf dagen lang tussen steden, reisde ‘s nachts en verstopte me overdag. Het leger bewaakt de grenzen. Als ze je pakken, kunnen ze je doodschieten of je naar een gevangenis in Eritrea sturen, waar je geen eten krijgt.

Ik ging naar Soedan, waar ik vrienden had. Het leven was zwaar en ik moest hard werken. Vanwege de moeilijke omstandigheden ging ik vervolgens naar Libië, waar de situatie nog veel erger was. De smokkelaars sloten ons op in een pakhuis zonder douches en eisten dat we 5000 euro betaalden om vrijgelaten te worden.In het pakhuis kregen we maar één keer per dag eten en drinken, en de meisjes werden elke nacht verkracht.

Van daaruit gingen we naar Tripoli en woonden we zes of zeven maanden in een gehuurd huis, in afwachting van onze registratie. Elke nacht waren we bang dat ons huis zou worden overvallen, onze spullen gestolen en de meisjes opnieuw verkracht zouden worden. Uiteindelijk bracht een smokkelaar ons naar een plek ter voorbereiding op de overtocht over zee. Dat betekende dat we nog drie maanden zonder voldoende eten en drinken zouden doorbrengen. Toen we eindelijk op een boot zaten, werden we door de Libische overheid gearresteerd en naar de gevangenis gestuurd. Eten was een luxe en mijn huid zat onder de uitslag. In de gevangenis werden we geslagen en werd er steeds meer geld van ons geëist.

Van daaruit reisde ik dagenlang, van Sicilië naar Milaan, dwars door koude bergen. Sommige mensen stierven door de kou. In Nice gaven mensen me geld zodat ik kon kopen wat ik nodig had en verder kon reizen. Het duurde twee dagen om het land te bereiken waar ik nu verblijf.

Toen ik in mijn nieuwe land aankwam, was het erg moeilijk om een plek om te wonen te vinden. Veel mensen moesten op straat slapen.

Abel: Ik ben vanuit Eritrea naar Soedan gevlucht en vervolgens van Soedan naar Libië. Libië was een oorlogsgebied, vooral ‘s nachts. Ik ben er twee jaar gebleven, maar het was er nooit veilig. Er waren geen vluchtelingenkampen. Mensen konden ons op elk moment beroven. Vrouwen werden verkracht wanneer soldaten daar zin in hadden. Aan de grens tussen Soedan en Libië hielden gewapende groepen mensen gegijzeld voor losgeld. Ik nam een boot naar Lampedusa in Italië en vandaar naar Sicilië, Napels en Turijn. Ik reisde drie dagen zonder tickets. Ik liep zeven uur om de Franse grens over te steken. Vrijwilligers gaven ons kleding en redden ons leven. Het was er veel kouder dan in Italië. Toen kwam ik aan in het land waar ik nu verblijf. Een vriend vertelde me over een veilige plek en hielp me erheen te komen. Nu ben ik gelukkig en veilig.

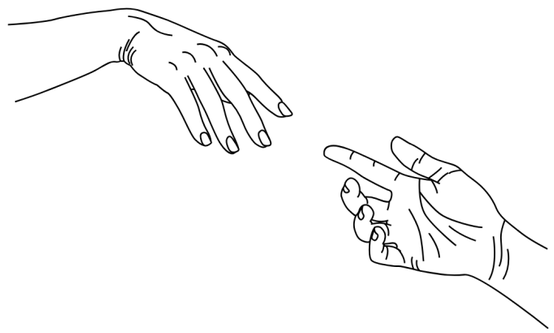

VERHUIZEN NAAR EEN VEILIGERE PLEK

Mohammed: Ik mis mijn familie enorm. Ze zijn ongelukkig en ik heb ze al acht jaar niet gezien of gesproken. Uit angst voor surveillance door de overheid vermijd ik bellen – WhatsApp bestaat niet in Eritrea. Gesprekken die langer dan tien minuten duren, trekken de aandacht, omdat de internetkosten daar enorm hoog zijn. Mijn oom heeft twee keer een ontsnappingspoging gedaan, wat tot zes jaar gevangenisstraf leidde, en hij is nu dienstplichtig.

Abel: Ik heb een tijdelijk onderkomen gevonden waar ik me veilig voel. Dit land biedt asiel aan Eritreeërs, omdat het moeilijk is ons terug te sturen vanwege ons gebrek aan documenten. Ik leer de lokale taal, maar ik heb vaak niet genoeg geld voor vervoer naar mijn lessen.

"KLEIN DENKEN" OVER DE TOEKOMST

Mohammed: Mijn familie heeft geen reden tot blijdschap. Er verandert niets.
Ik wil dat mijn familie gelukkig is en vrijheid heeft. In Eritrea heb je geen vrijheid, zelfs niet om tussen steden te reizen. Als ik terugga, kan ik in de gevangenis belanden of sterven.
Toch houd ik vast aan een droom: vrij zijn en hier een thuis vinden.

Het was een zware reis per boot. Er zijn mensen omgekomen tijdens de overtocht. Ik heb veel pijnlijke herinneringen en trauma's uit het verleden. Ik wil graag kunnen ontspannen. Vroeger kon ik niet slapen, maar nu wel. Ik wil nieuwe vaardigheden leren, een baan vinden en trouwen. Ik hoop vrienden te maken en het fijn te vinden om bij mensen te zijn. Als kind had ik grote dromen, maar nu denk ik klein.

Abel: Ik voel precies hetzelfde.

Dit interview werd geregeld door Diwan House in Woluwe Saint Lambert, een organisatie die dakloze asielzoekers zoals Mohammed en Abel in België helpt.

Context: Dienstplicht en gewetensbezwaar in Eritrea

Eritrea erkent het recht op gewetensbezwaar tegen militaire dienst niet.

In het land bestaat een systeem van onbepaalde nationale dienstplicht voor mannen en vrouwen, dat in veel gevallen neerkomt op dwangarbeid.

Rapporten tonen gedwongen rekrutering, politie-invallen genaamd giffas en straffen door de overheid voor de families van deserteurs.

Het aantal Eritrese vluchtelingen dat in het buitenland bescherming zoekt, is zeer hoog. Vaak worden sommigen van hen teruggestuurd naar Eritrea, in flagrante schending van internationale mensenrechten normen. Deze normen geven gewetensbezwaarden recht op asiel als hun leven in hun land van herkomst in gevaar is.

"Het was een zware reis per boot. Er zijn mensen omgekomen tijdens de overtocht. Ik heb veel pijnlijke herinneringen en trauma's uit het verleden. Ik wil graag kunnen ontspannen. Vroeger kon ik niet slapen, maar nu wel. Ik wil nieuwe vaardigheden leren, een baan vinden en trouwen. Ik hoop vrienden te maken en het fijn te vinden om bij mensen te zijn. Als kind had ik grote dromen, maar nu denk ik klein."

Mayis

PERSOONLIJKE INTRODUCTIE

Mijn naam is Mayis en ik ben 45 jaar oud. Ik kom uit het westen van Turkije, uit Çanakkale, in de Egeïsche kust regio. Ik ben opgegroeid bij ouders die werkten bij de bosbouw, voornamelijk in een klein stadje vlakbij het bos. Ik heb mijn jeugd in de natuur doorgebracht, wat een grote invloed heeft gehad op mijn identiteit. Ik heb er altijd de voorkeur aan gegeven om dicht bij de natuur te zijn.

Ik studeerde sociologie aan de Egeïsche Universiteit, maar stopte in mijn tweede jaar vanwege mijn politieke activiteiten. Ik raakte betrokken bij anarchistische en antimilitaristische bewegingen.

Ik ben een tijdje naar Istanbul verhuisd. Istanbul was dé plek voor mijn werk, maar ik besefte al snel dat ik er niet lang kon blijven. Dus heb ik een paar jaar heen en weer gereisd tussen Istanbul en het platteland: de ene keer was ik in Istanbul, de andere keer op het platteland. Uiteindelijk besloot ik dat ik niet meer in de stad wilde wonen. Dus, bijna vijftien jaar geleden, ben ik de stad uit verhuisd. En sindsdien woon ik het grootste deel van mijn leven op het platteland.

Ik ben vertaler van beroep. Ik verzorg de tuin en ga wandelen in het bos. Ik verzamel eetbare planten en paddenstoelen. Ik heb permacultuur en agro-ecologie gestudeerd. Ik heb cursussen gevolgd en deelgenomen aan verschillende bijeenkomsten, waaronder één in India. Ik probeer biologisch en natuurlijk te telen. Nu ben ik getrouwd en verbouw ik samen met mijn vrouw. We telen al langer, maar eerst voor eigen gebruik, voor ons eigen levensonderhoud, en later zijn we ook op kleine commerciële schaal gaan verbouwen. We proberen in de tuin respectvol met de natuur om te gaan, haar principes en processen te begrijpen en alles zo natuurlijk mogelijk te doen – zoals de natuur het zou doen.

Afgezien daarvan zit ik meestal achter mijn computer. Dankzij mijn werk heb ik de vrijheid om te wonen waar ik wil. Ik werk als freelancer achter de computer en doe daarna tuinieren of een wandeling in het bos. Ik houd me bezig met vertalingen en de laatste twee tot drie jaar, omdat het werk enorm is veranderd en alles richting AI gaat, ben ik ook met AI gaan werken, door AI-modellen te annoteren en te trainen. Ik doe dit omdat het nu moeilijk is om vertaalopdrachten te vinden sinds het gebruik van AI zo wijdverspreid is.

DE KEUZE TUSSEN POLITIEK ACTIVISME EN DE NATUUR

Eerlijk gezegd wilde ik in eerste instantie helemaal niet naar de universiteit. Ik werd al heel vroeg anarchist. Mijn ouders komen ook uit de politieke activistische wereld. Dus ik groeide van jongs af aan op in politieke kringen. En op mijn vijftiende realiseerde ik me dat ik mezelf niet als communist of socialist beschouwde, maar als anarchist. Toen raakte ik bekend met een aantal anarchistische milieus en besloot ik dat naar de universiteit of hogeschool gaan voor mij niet veel zin had. Ik had al besloten dat ik niet als een ‘normaal’ mens in de maatschappij wilde leven, deel van een klomp van werken en werken. Dus ik dacht: ik wil leven. Ik wist dat ik wilde leven zoals ik nu leef. Daarom besloot ik niet naar de universiteit te gaan, maar dit zorgde voor spanningen met mijn familie, vooral met mijn vader. Wat ik ook deed, hij steunde mijn keuzes, maar hij wilde dat ik naar de universiteit ging. Dus, vooral voor hen, zei ik: “Oké, ik ga.”

Ik beschouwde mezelf vroeger als anarchist, maar omdat ik in een klein stadje opgroeide, was ik de enige, met misschien maar twee of drie vrienden met dezelfde ideeën. Toen ik echter in de stad studeerde aan de universiteit, ontmoette ik veel andere anarchisten en raakte ik betrokken bij activisme, directe acties en politieke campagnes. Ik realiseerde me dat er veel mensen waren zoals ik. En in mijn tweede jaar zei ik, dat ik niet verder wilde studeren en dat ik mijn leven wilde inrichten volgens mijn overtuigingen en ethische principes. Dus besloot ik te stoppen met mijn studie.

BESLISSING OM GEWETENSBEZWAAR TE MAKEN TEGEN MILITAIRE DIENST

Ik ben al lange tijd betrokken bij een antimilitaristische kring. In 1999 ontmoette ik de eerste antimilitaristische activist. Ik was toen nog maar 18 en wist dat ik niet in het leger wilde. Ik had al besloten dat ik nooit in het leger zou gaan. Ik wilde de staat hierover niet confronteren. Destijds had ik andere problemen en politieke bezigheden, en ik wilde me daar op dat moment niet op richten. Ik deed mee aan campagnes en protesten en steunde andere gewetensbezwaarden tijdens hun rechtszaken. Iedereen vroeg me wanneer ik mijn bezwaar zou uitspreken. Ik antwoordde nee, ik zal mijn bezwaar niet uitspreken, en dat ik dat pas zou doen wanneer de staat me zou komen halen. Ik zou het niet eerder doen. Ik gaf de voorkeur aan ontwijken en zo lang mogelijk met de stroom mee te gaan. Dat was mijn standpunt. Rond 2007 ontstond er spanning tussen de regerende AKP-partij en de oudere, meer militaristische generatie. Ik steunde natuurlijk geen van beide, maar ik zag wel een sterke militarisering in het dagelijks leven; overal waren nationalistische symbolen, vlaggen en retoriek te zien. Toen dacht ik: oké, dit is hét moment om mijn bezwaar, mijn standpunt en mijn mening over deze situatie kenbaar te maken, want het is nu onderdeel geworden van de hele politieke situatie.Het ging niet alleen om mijn eigen overtuigingen; ik dacht dat als ik nu een gewetensbezwaar zou indienen, dat een kleine verandering in de maatschappij teweeg zou kunnen brengen. Dus in 2008 besloot ik mijn gewetensbezwaar kenbaar te maken, en dat heb ik gedaan.

> “Het ging niet alleen om mijn eigen overtuigingen; ik dacht dat als ik nu een gewetensbezwaar zou indienen, dat een kleine verandering in de maatschappij teweeg zou kunnen brengen.”

STEUN KRIJGEN VAN FAMILIE EN VRIENDEN

Door mijn beslissingen, de keuzes die ik heb gemaakt en de manier waarop ik mijn leven leid, bevind ik me grotendeels in een soort beschermde omgeving. Ik zie niet veel. Als ik wil, kan ik wel met mensen uit andere lagen van de bevolking praten, maar dat is voor mij niet nodig. Meestal praat ik alleen met mensen met wie ik het liefst contact heb. Ik leefde in een ondersteunende omgeving: veel van mijn vrienden, en ook mensen uit de politieke kringen waar ik vandaan kom, of met wie ik

bepaalde ideeën en acties deelde, waren over het algemeen erg steunend. Toen ik het mijn familie vertelde, die ook uit politieke kringen komt, steunden ze mijn beslissing. Eigenlijk was ik een beetje bang dat mijn ouders zich zorgen zouden maken. Ik was er zeker van dat ze me zouden steunen, maar ook dat ze zich zorgen zouden maken, omdat het niet makkelijk is om gewetensbezwaarde te zijn in Turkije. Het is een lange strijd. Dus ik dacht dat ze me op de een of andere manier zouden proberen over te halen om betaalde militaire dienst te doen of iets dergelijks. Daarom heb ik het ze in het begin niet verteld. Ik heb gewoon de verklaring afgelegd en het ze verder niet verteld. Maar natuurlijk kwamen ze er een paar dagen later achter, en ze vertelden me dat ik hen had moeten informeren, en dat ze me op alle mogelijke manieren zouden hebben gesteund.

Het is nog steeds zo, met mijn voortdurende strijd. Ik ben al jaren een bezwaarmaker. En mijn familie, en zelfs mijn vrienden, zeggen soms dat ze begrijpen dat het niet makkelijk is om te doen en dat ik het misschien nog eens wil heroverwegen. Ze zeggen dat als ik geen geld heb, ze me kunnen steunen, zodat ik de betaalde militaire dienst kan vervullen. Ze proberen me niet te overtuigen. Ik waardeer het dat ze me een optie bieden voor het geval ik me overweldigd of uitgeput voel. En dat waardeer ik echt.

VERVOLGING VAN GEWETENSBEZWAARDEN IN TURKIJE

Toen ik mijn gewetensbezwaar uitte, waren de omstandigheden anders. De generatie vóór mij had het erg moeilijk. In Turkije is de militaire dienstplicht verplicht en vroeger was er geen mogelijkheid om die te ontlopen; ze dwongen je, dwongen je een uniform aan te trekken, schoren je hoofd kaal en dan zat je in het leger. Als het zover was, werd je weer opgehaald en moest je binnen het leger je gewetensbezwaar kenbaar maken. Vervolgens werd je gestraft met disciplinaire maatregelen en belandde je in een militaire gevangenis of voor een militaire rechtbank. Het was niet makkelijk. Het was zwaar. Ik steunde die vrienden destijds, en zo ging het er nu eenmaal aan toe. Mijn familie en vrienden wisten dat, maar rond de tijd dat ik mijn gewetensbezwaar uitte, misschien twee of drie maanden later, probeerde Turkije zich meer aan te passen aan de EU-regelgeving. Nu is het land van koers veranderd en weer verwijderd van de EU.

In 2008 en 2009 werd het land meer pro-EU en werden er wetswijzigingen doorgevoerd. Zo werd er een wet aangenomen die bepaalde dat burgers niet met geweld naar het leger mochten worden gebracht en niet voor een militaire rechtbank mochten verschijnen. Dit veranderde veel en ik moest het uitleggen aan mijn familie en bezorgde vrienden. Gelukkig kon men mij niet met geweld meenemen, of in ieder geval zou ik niet voor een militaire rechtbank verschijnen.

En dat duurde heel lang zo: van 2008/2009 tot 2015 werden we niet aangeklaagd. Het was makkelijk.

In 2014/2015 begon de situatie weer te veranderen. Eerst kregen we geldboetes voor het niet verschijnen voor de militaire dienst, en later werden we strafrechtelijk vervolgd. Nu is de situatie als volgt: er zijn overal in Turkije controleposten, op straat, en je moet door die controleposten. Daar zien ze dat je je militaire dienstplicht niet hebt vervuld. Vervolgens krijg je een formulier dat je moet ondertekenen, waarin je verklaart dat je je binnen vijftien dagen bij de dichtstbijzijnde militaire post zult melden. Als je dan nog steeds niet verschijnt, wordt er een strafzaak tegen je aangespannen.

Als gewetensbezwaarde kunnen we dit document dus óf niet ondertekenen, óf we geven aan dat we gewetensbezwaarden zijn en schrijven op papier dat we niet in het militaire centrum zullen verschijnen en ondertekenen dat. En natuurlijk wordt er met elk document dat we ondertekenen of niet ondertekenen een nieuwe strafzaak geopend. Ik heb deze strafzaken inmiddels al meer dan een dozijn keer meegemaakt. In het begin is het zo dat er een strafzaak tegen je wordt aangespannen, de rechter je een geldboete oplegt en je vervolgens een voorwaardelijke straf geeft. Ik heb dat allemaal doorstaan.

Nu worden er daadwerkelijk gevangenisstraffen opgelegd; vorig jaar is er een nieuwe wetgeving ingevoerd. Voorheen hoefde je bij een gevangenisstraf van minder dan twee jaar niet naar de gevangenis, maar nu moet je bij elke gevangenisstraf minstens twee of drie dagen, een week of een maand vastzitten. Bij mijn laatste veroordeling moest ik drie dagen naar de gevangenis en kreeg ik tweeënhalve maand voorwaardelijke vrijheid. Ik moest me melden op het politiebureau om een document te ondertekenen en ik moest ook een soort onbetaalde burgerdienst verrichten, maar niet als alternatief voor de militaire dienstplicht, vanwege de bezwaren. Het was een vervanging voor een gevangenisstraf. Toen moest ik zeventien dagen bij de bosbouw dienst werken. Dit heeft ook een nieuwe horizon voor me geopend. Nu denk ik erover na of ik dit misschien als uitgangspunt kan gebruiken voor een campagne voor burgerdienst: als we dit voor gevangenisstraffen kunnen doen, kunnen we het ook voor de militaire dienstplicht doen. Mijn werk bij de bosbouw afdeling eindigde vorige week en ik heb drie dagen geleden, op 31 maart, mijn laatste twee handtekeningen gezet op het politiebureau. Nu ben ik vrij.

WAT GEEFT MIJ KRACHT?

Ik ben omringd door dierbaren; ik ben omringd door mensen die me steunen en begrijpen, en mijn beslissingen, die gebaseerd zijn op ethische gronden en ethische principes. Het belangrijkste voor mij is dat ik begrepen word door de mensen om me heen. Persoonlijk beoefen ik al meer dan vijfentwintig jaar een vorm van mindfulness en andere praktijken zoals zenmeditatie. Het helpt me mijn innerlijke gedachten en emoties in balans te brengen, en hoe ik reageer op dingen in het leven. Ik denk dat dit is wat me steunt. En ik kan ook rekenen op de natuur. Meestal, als je in de stad woont, tenminste zo was het voor mij toen ik in de stad woonde, is er veel druk van alle kanten. Je wordt omringd door te veel attracties, te veel afleidingen, en je geest raakt snel vertroebeld. Maar als je ervoor kiest om dicht bij de natuur te wonen, kun je, zelfs als je gedachten niet helemaal helder zijn, gewoon naar buiten gaan, een wandeling maken en je gedachten even verzetten. Je stapt uit je eigen kleine, persoonlijke ervaring en je maakt contact met de geluiden van vogels, of je ziet een plant en vraagt je af of die eetbaar is, of je ziet een bloem en vraagt je af wat voor soort bloem het is. Dat helpt denk ik ook.

WAT IEMAND VAN MIJN VERHAAL KAN LEREN

Het eerste is jezelf begrijpen. Begrijpen hoe je reageert op de wereld, op je omgeving en zelfs op je eigen emoties en gedachten die opkomen en weer verdwijnen. Zelfinzicht is de sleutel tot elke vorm van actie. Wanneer iemand mij benadert en zegt dat hij of zij overweegt gewetensbezwaar te maken, of iets dergelijks zoals een anarchistische actie, leg ik uit dat er

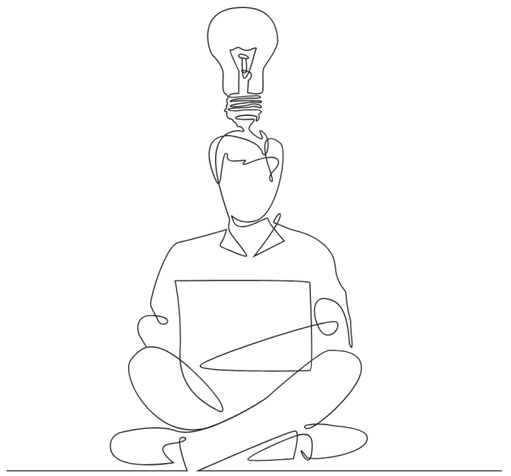

consequenties zijn en dat die er ook zullen komen. Er zullen dingen gebeuren die je niet verwacht, en als je die wilt doorstaan, moet je allereerst in balans zijn, jezelf begrijpen en ervoor zorgen dat het niet voortkomt uit iets reactionairs, maar gebaseerd is op je principes en zelfkennis.

Als iemand die mijn ervaring leest, of leest wat ik doormaak, en zich daarin herkent, en dat iets in hem of haar teweegbrengt om over zichzelf na te denken – het hoeft niet per se om gewetensbezwaren te gaan, het kan ook iets heel anders zijn – en als het gaat om het begrijpen van je ware zelf en het handelen volgens je ethische principes en je ware hart, dan is het de moeite waard geweest, geloof ik.

EEN BOODSCHAP AAN JONGERERE GENERATIES

Ik wil de jongere generatie, inclusief mijn eigen generatie, het volgende meegeven: we moeten van de beeldschermen af en de straat op. Dat is het allerbelangrijkste. Er zijn veel mensen die tegen die oorlogen en onrechtvaardigheden zijn. Maar meestal gaan we naar sociale media, plaatsen we er wat berichten over, voelen we ons er goed bij en gaan we weer verder met ons leven. We vergeten ons te organiseren en gelijkgestemden in het echte leven te vinden, op straat. Het hoeft geen demonstratie te zijn. Als ik zeg 'ga de straat op', bedoel ik dat demonstreren goed kan zijn, maar het gaat niet alleen om demonstreren, het gaat erom je te organiseren, mensen te vinden en je stem te laten horen; om actie te ondernemen, niet alleen om het op sociale media te plaatsen en het vervolgens te vergeten. Dat is volgens mij het allerbelangrijkste.

Context: Dienstplicht en gewetensbezwaar in Turkije

Turkije is het enige lid van de Raad van Europa dat het recht op gewetensbezwaar tegen militaire dienst niet erkent.De militaire dienstplicht is verplicht voor alle mannen tussen de 20 en 41 jaar, maar voor degenen die hun verplichting niet vóór hun 41e verjaardag nakomen, loopt deze door totdat ze dat wel doen.

Gewetensbezwaarden worden beschouwd als dienstplichtig en behandeld als criminelen. Degenen die bezwaar maken tegen de militaire dienstplicht worden herhaaldelijk strafrechtelijk vervolgd en hun burgerlijke, economische, sociale en politieke rechten worden ernstig beperkt.

Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens heeft verklaard dat deze vicieuze cirkels van schendingen neerkomen op een 'situatie van burgerlijke dood' (Zaak Ulke tegen Turkije).

" Ik wil de jongere generatie, inclusief mijn eigen generatie, het volgende meegeven: we moeten van de beeldschermen af en de straat op. Dat is het allerbelangrijkste."

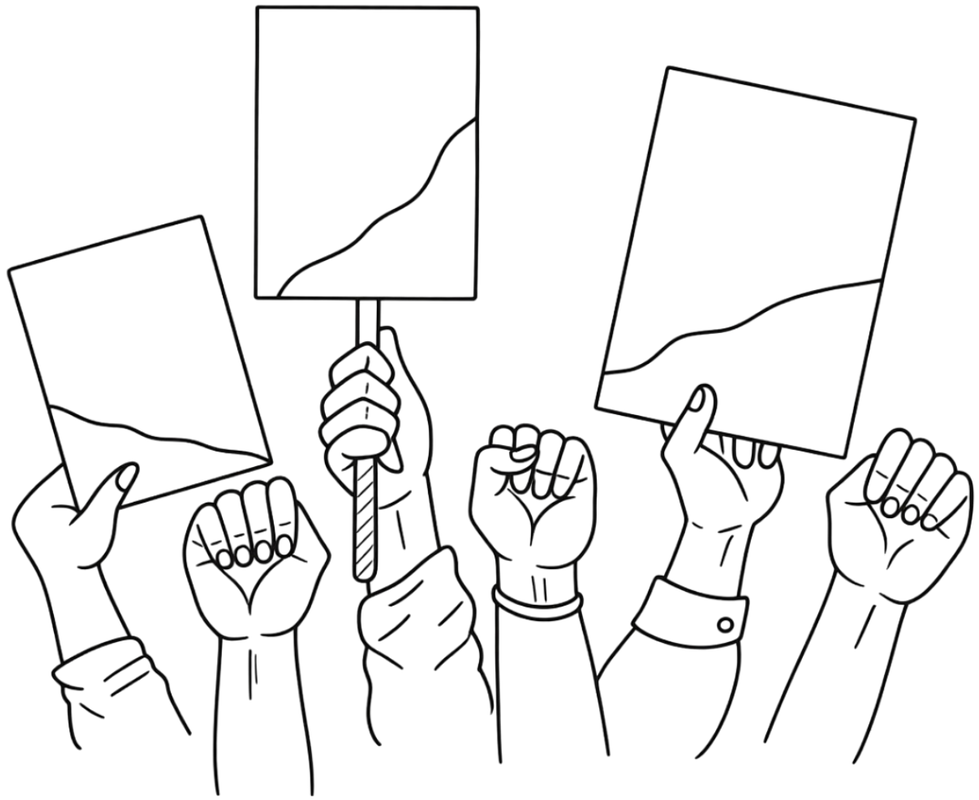

Ayana

PERSOONLIJKE INTRODUCTIE

Ik ben Ayana. Ik ben negentien jaar oud en kom uit Israël. Ik woon in het centrum van Israël, vlakbij Tel Aviv. Ik ben lid van een netwerk genaamd Mesarvot, dat jonge Israëliërs helpt die willen weigeren om in het leger te dienen, al dan niet openlijk. Mesarvot biedt hen de nodige ondersteuning bij het weigeringsproces. Ik heb afgelopen zomer geweigerd en ben zelf gewetensbezwaarde.

Ongeveer twee maanden nadat ik uit de militaire gevangenis kwam, begon ik aan mijn burgerdienst. Ik werk op een school, in een kleine klas voor kinderen met leerproblemen, zowel op school als op emotioneel gebied. Het is een kleine klas met negen leerlingen. In Israël zitten er normaliter zo'n veertig leerlingen in één klas. Mijn klas is dus veel kleiner dan normaal en ik ben er samen met een leerkracht om haar te helpen. Ik ben dus eigenlijk een soort onderwijsassistent.

POLITIEK BEWUST WORDEN

Het begon een paar jaar geleden. Mijn ouders hebben het altijd gehad over de acties van het Israëlische leger en hebben die acties altijd bekritiseerd. Daardoor kreeg ik de kans om de acties van het Israëlische leger objectiever te observeren. Ik had het voorrecht om die kans te krijgen en het al op jonge leeftijd te zien, want in Israël, onder het grootste deel van de Israëlische samenleving, is het helemaal geen onderwerp van gesprek. Je praat er niet over of het IDF moreel is of niet. Het is een 'feit' dat het moreel is. Zelfs op school – elk kind in Israël weet dat – wordt er constant gezegd dat het IDF het meest morele leger ter wereld is. Je hoort het altijd. Er is dus geen sprake van dat het misschien anders zou kunnen zijn. Ik ben dus in die context opgegroeid en had tot mijn elfde geen politiek bewustzijn. Op mijn elfde begon ik me politiek bewust te worden. De manier waarop ik dat politiek bewust werd, was heel ironisch. Ik kreeg een project op school in de vijfde klas. Het was een project over Jeruzalem. De leraar vroeg elke leerling om drie plekken in Jeruzalem te onderzoeken en daar vervolgens een presentatie over te geven in de klas. Het project werd – geloof ik – vlak voor Jeruzalemdag gegeven, een dag in Israël waarop de verovering van Oost-Jeruzalem door het Israëlische leger wordt herdacht, waarmee de twee delen van de stad

'verenigd' werden. Het westelijke deel lag al op Israëlisch grondgebied, en door die vereniging ontstond er één geheel en 'heilig' Jeruzalem. Zo wordt het in Israël gezien en zo wordt het op Israëlische scholen onderwezen. Natuurlijk weet ik nu dat het niet de grote vereniging van Jeruzalem was, maar de bezetting van Oost-Jeruzalem. Dat weet ik nu, maar toen wist ik het niet. Het is een onderwerp waarover in Israël gezwegen wordt. Ze praten helemaal niet over wat er met de andere kant gebeurt, de immorele kant van het Israëlische leger en de immorele kant van het grote Israël...
Voor het schoolproject stelde mijn moeder voor dat ik over Oost-Jeruzalem zou lezen op de website van B'Tselem, een Israëlische organisatie die zich inzet om onrecht in de bezette gebieden aan het licht te brengen. Ik las erover en begreep iets wat ik jarenlang niet wist – ik begreep het voor het eerst in mijn leven. Ik zag wat er met Palestijnen in Jeruzalem gebeurde - wat er tot op de dag van vandaag gaande is. Dat waren dingen waar ik nog nooit van had gehoord; dingen waarvan ik niet wist dat ze gebeurden. Ik wist niet dat er mensen in Jeruzalem woonden die zichzelf Palestijnen noemden, wier mensenrechten werden geschonden; die geen staatsburgerschap in Israël kregen, hoewel Israël Oost-Jeruzalem illegaal bezette, in strijd met het internationaal recht. Dus ik zag het, en ik begreep wat daar gebeurde. Dat was het moment waarop ik politiek bewust werd, en sindsdien is dat besef steeds sterker geworden.

BESLUIT OM MILITAIRE DIENST TE WEIGEREN

Omdat het me al jaren dwars zat, kon ik me in geweten niet schikken in een leger dat de Westelijke Jordaanoever bezet, dat de meest fundamentele mensenrechten van de mensen die daar wonen ontkent en dat elk aspect van het leven van Palestijnen controleert. Ik wist dat het voor mij onmogelijk was om deel uit te maken van dit leger, en weigeren was de juiste keuze.

Ik wist al een paar jaar dat ik niet in het leger zou gaan, maar tot mijn zestiende dacht ik niet aan een openbare weigering. Ik dacht dat ik via de 'mentale gezondheidsroute' vrijstelling van het leger zou krijgen. Er zijn een aantal manieren om in Israël uit het leger te blijven. Als je als meisje zegt dat je religieus bent, kun je een religieuze vrijstelling krijgen en dan ben je vrijgesteld van militaire dienst. Voor jongens is het iets ingewikkelder en het is tegenwoordig een controversieel onderwerp in Israël. Er is ook de mogelijkheid van gewetensbezwaar, wat Israël volgens het internationaal recht verplicht is aan te bieden. Het is echter erg moeilijk om via gewetensbezwaar vrijstelling te krijgen. Ze willen in principe horen dat je in algemene termen pacifist bent, maar ze willen geen specifieke dingen horen. Als ze horen dat je het hebt over de Westelijke Jordaanoever, bezetting, Gaza, genocide, enzovoort, dan beweren ze automatisch dat je geen gewetensbezwaarde bent, maar een 'politieke' bezwaarde. Ze beweren dat deze zorgen politiek en specifiek zijn, en dat ze je er niet van zouden vrijwaren, om deel uit te maken van het leger. Ze beweren dat het leger niet politiek is, en dat die 'politieke' kwesties dus jouw probleem zijn, en dat je eroverheen zult komen en deel zult uitmaken van het leger.

OPENBARE WEIGERING

Toen ik zestien was, zag ik een reportage op tv over drie Israëlische dienstweigeraars. Het was op een grote tv-zender, en de dienstweigeraars legden uit waarom ze weigerden. Ze kwamen allemaal uit het Mesarvot netwerk. Ik wist dat er mensen waren die weigerden, maar ik had nog nooit dienstweigeraars hun acties horen uitleggen, vooral niet op een grote tv-zender. Ik dacht er toen nog niet aan om het zelf te doen, maar een paar maanden later besloot ik het toch te doen. Ik dacht aan die dienstweigeraars en aan de vraag waarom zij openlijk zouden weigeren en in de gevangenis zouden zitten voor wat zij dachten, terwijl ik er makkelijk vanaf zou komen. Ik dacht dat ik moest doen wat zij deden; als zij besloten om zo'n prijs te betalen, moest ik ook deel uitmaken van deze openbare en belangrijke strijd, en bereid zijn om ook een prijs te betalen. Het zien van deze weigeraars op tv hielp me om de beslissing te nemen om publiekelijk te weigeren.

Maar het was ook een informeel gesprek met een vriendin op school, dat me hielp bij

het nemen van die beslissing. Ik herinner me dat ik haar vertelde over mijn plannen om dienstplicht te ontlopen door te liegen over psychische problemen – in feite door tegen het leger te liegen over psychische problemen en zo vrijgesteld te worden van militaire dienst. Ik vertelde mijn vriendin waarom ik het deed en wat mijn mening was. En toen zei ze: “Als dit je mening is, waarom zeg je het dan niet gewoon? Waarom zou je liegen? Waarom zou je erover liegen? Zeg het tegen het leger en ga de gevangenis in.” Ze zei het op zo’n duidelijke manier dat het me echt aan het denken zette. Het was de eerste keer dat ik erover nadacht. Ik zei: “Wow, ze heeft gelijk! Waarom zou ik erover liegen? Waarom zou ik mijn mening verbergen? Ik moet mijn mening uitschreeuwen en zo hard mogelijk zeggen, zodat mensen het kunnen horen en begrijpen waarom ik weiger.” Ik moet mijn stem laten horen, zodat mensen begrijpen wat er met Palestijnen gebeurt. Mijn stem kon de stem van de Palestijnen weerspiegelen, een stem die in de Israëlische samenleving niet gehoord wordt. Als lid van de Israëlische samenleving vond ik dat ik hun stem onder het Israëlische volk moest laten horen. Dit gesprek met mijn vriendin zette me aan het denken. Toen herinnerde ik me die weigeraars op tv, en ik besloot dat dit was wat ik moest doen. Het was ongeveer een half jaar voor 7 oktober. En sinds de oorlog begon, besefte ik elke dag opnieuw dat dit het juiste was om te doen. Er was geen andere mogelijkheid. Het was alles wat ik kon doen om individueel te proberen een einde te maken aan de gruwelen in Gaza, en om individueel het Israëlische volk te laten begrijpen wat er in hun naam gebeurt, welke misdaden er in hun naam worden gepleegd; en om hen op te roepen en te laten begrijpen welke fundamentele morele wetten onder hun neus worden overtreden. Ze begrijpen het niet. Ze zien het helemaal niet. Dus ik wist dat een publieke weigering het enige was wat ik kon doen om hen het misschien te laten zien, om hen wakker te schudden en de realiteit onder ogen te zien. Dit was mijn proces om tot een publieke weigering te komen.

PROTESTEREN, WEIGEREN EN GEVANGEN WORDEN GEZET

Twee maanden voor mijn oproepdag nam ik contact op met Mesarvot en werd ik lid van hun organisatie. Ze hebben me enorm geholpen met alles wat met mijn weigering te maken had. Het werkt als volgt: op de oproepdag ga je naar de militaire ontvangst basis en verklaar je je weigering. Mijn oproepdag, 31 juli 2025, was dus ook de dag waarop ik publiekelijk weigerde. Ik weigerde samen met een andere gewetensbezwaarde, Yuval Peleg, die later vijf maanden in de militaire gevangenis doorbracht. In totaal heb ik 30 dagen in de militaire gevangenis gezeten.

We werden direct na onze weigering gevangengezet, en 31 juli was voor ons beiden de eerste dag in de gevangenis. Mesarvot had die dag een demonstratie georganiseerd buiten de militaire basis. Ik herinner me dat sommige mensen om ons heen behoorlijk agressief werden. Dat waren de mensen die hun kinderen kwamen begeleiden die die dag in dienst gingen. Sommigen werden echt boos op ons en begonnen ons uit te schelden. Toen ik mijn verklaring voorlas via de microfoon, schreeuwden ze vreselijke dingen om me het zwijgen op te leggen. Soms probeerden ze mensen in de demonstratie fysiek aan te vallen. Maar op de een of andere manier is het allemaal vreedzaam afgelopen. De soldaten op de militaire basis wisten dat er die dag weigeraars waren, omdat het zeldzaam is dat mensen komen weigeren. En het is nog zeldzamer dat er mensen buiten protesteren.

Daarna kwam ik in de ontvangst basis. In de allereerste fase mogen alle dienstplichtigen bij hun familie of vrienden zijn. Mijn ouders mochten niet bij me zijn, terwijl ze dat wel hadden moeten kunnen. En vanaf dat moment leer je begrijpen dat het militaire systeem willekeurig is. Ze doen wat ze willen, wanneer ze willen, of het nu legaal of illegaal is, of het nu de regels zijn of niet.

Toen stapte ik in een bus die ons naar de plek bracht waar nieuwe dienstplichtigen werden verzameld. Ik vertelde de soldaat die me daarheen bracht dat ik weigerde en niet in dienst wilde treden. Vanaf daar werd ik van de ene soldaat naar een andere doorgegeven en moest ik een paar uur wachten. Toen werd ik opgeroepen voor een militaire rechtszaak, waar ik werd veroordeeld en naar de militaire gevangenis werd gestuurd om daar een maand door te brengen.

Die maand was moeilijk voor me. Ik voelde het genderverschil het meest in de gevangenis. Er was een groot verschil in hoe ze jongens en meisjes behandelden. Er waren regels die alleen meisjes moesten volgen. Zo mochten mannelijke gevangenen overdag in hun cel slapen, terwijl vrouwelijke gevangenen overdag niet eens op hun bed mochten liggen. We mochten alleen maar op het bed in onze cel zitten. Er waren hele dagen dat we geen seconde mochten liggen. En als we betrapt werden op liggen of slapen, konden we daarvoor gestraft worden. Een ander voorbeeld is dat de behandeling door de commandanten heel verschillend was voor mannelijke en vrouwelijke gevangenen. Mannelijke gevangenen werden door hun commandanten bijna als vrienden behandeld. Oké, niet altijd, maar soms waren ze heel vriendelijk. Voor vrouwelijke gevangenen was dat helemaal niet zo. De commandanten waren erg streng voor ons. We konden gestraft worden voor het zeggen van iets wat volgens hen niet gepast was, voor het niet respecteren van de commandanten. Dit ging zo door tot ik werd vrijgelaten.

> “Vrouwelijke dienstweigeraars en antimilitaristische activisten bieden een feminisme waarin vrouwen moeten handelen in overeenstemming met hun geweten, in plaats van te voldoen aan een beeld waarvan de voorwaarden worden bepaald door mannen en hun mannelijke perceptie.”

DINGEN DIE IK HEB GELEERD

Sinds mijn vrijlating ben ik steeds actiever geworden binnen Mesarvot – ik neem deel aan demonstraties en acties. Daarvoor was ik niet echt politiek betrokken. Ik werd pas twee maanden voor mijn weigering lid van Mesarvot, en mijn politieke betrokkenheid is sindsdien gegroeid – vooral na mijn vrijlating.

Er is ook iets dat me is bijgebleven door mijn tijd in de gevangenis. Ik heb het gevoel dat ik meer medeleven heb gekregen met gevangenen in het algemeen. Ik voel nu empathie voor hen, omdat ik weet wat ze doormaken. Natuurlijk zat ik maar een maand gevangen, geen decennia, maar deze ervaring heeft me geleerd om meer empathie te hebben voor gevangenen in het algemeen.

En ik denk dat deze hele ervaring me beter heeft doen begrijpen wat Palestijnen die decennialang onder een militair regime op de Westelijke Jordaanoever leefden, hebben doorgemaakt. Natuurlijk kan ik niet echt begrijpen wat ze doormaken en hoeveel ze lijden, maar ik heb het gevoel dat ik me nu beter in hen kan inleven, omdat ik een idee heb van hoe het is om onder een militair systeem te leven.

SPREKEN TEGEN HET LEGER IN ISRAËL

Het is moeilijk om je hier tegen het leger

uit te spreken. Zelfs het uiten van kritiek op de moraliteit van het leger wordt bijna als verraad beschouwd, omdat het leger in Israël bijna heilig is. Het wordt gezien als het hart van de samenleving, hetgeen de hele samenleving bijeenhoudt. Als je iets probeert te zeggen tegen de acties van het leger, word je automatisch beschouwd als een verrader die het land van binnenuit probeert te ruïneren. Het is dus moeilijk om hier activist of dienstweigeraar te zijn. Ik heb zelf geen negatieve stigma's ondervonden, maar ik weet dat ik er op een gegeven moment wel mee te maken zal krijgen. Ik weet dat er veel momenten en situaties in mijn leven zullen zijn waarin mensen me heel slecht zullen aankijken en me als een verrader zullen zien, en niet in mijn buurt willen komen, als ik zeg dat ik heb geweigerd in dienst te treden. Maar ik kan zeggen dat ik buiten de gevangenis nog geen negatieve stigma's heb ondervonden. In de gevangenis wel, maar daarbuiten heb ik er eigenlijk geen last van gehad, omdat ik weet met wie ik over mijn weigering kan praten en met wie niet. Je herkent mensen die je begrijpen of die het misschien niet met je eens zijn, maar het toch kunnen verdragen zonder je te haten. En dan zijn er mensen die zo hatelijk zijn dat je het niet kunt zeggen, want het heeft geen zin. Ze zullen alleen maar tegen me schreeuwen of me vervloeken. Dus bij sommige mensen probeer ik het niet eens.

MILITAIRE DIENST WEIGEREN ALS VROUW IN ISRAËL

Ik denk dat er in Israël een probleem is met het idee van vrouwen in het leger. De hele perceptie van feminisme in Israël is eigenlijk de perceptie van feminisme in de zin van 'vrouwen kunnen in het leger – en zelfs in gevechtsfuncties'. Op scholen wordt, telkens als het over feminisme gaat, het voorbeeld van Alice Miller aangehaald, die met succes het leger aanklaagde voor het recht om zich aan te melden bij de vlieg-academie van de luchtmacht. Uiteindelijk opende haar zaak gevechtsfuncties voor vrouwen in het Israëlische leger. Het is echt het eerste waar mensen aan denken als ze aan feminisme denken. En ik denk dat antimilitaristisch activisme van vrouwen en vrouwelijke dienstweigeraars een andere kijk op feminisme in Israël geeft. Ze dagen de gangbare opvatting van feminisme in Israël uit, namelijk dat een vrouw ook een strijder kan zijn en mensen zonder genade kan doden. Ik denk dat antimilitaristisch activisme van vrouwen een feminisme centraal stelt dat zich niet bekommert om hoe mannen ons zien. Het plaatst de mannelijke perceptie niet centraal in onze beslissingen. Ik bedoel, het daagt een opvatting van feminisme uit die wanhopig probeert te bewijzen dat vrouwen de militaire wereld kunnen beheersen – een wereld die traditioneel door mannen wordt gedomineerd. Dus vrouwelijke dienstweigeraars en antimilitaristische activisten bieden een feminisme waarin vrouwen moeten handelen in overeenstemming met hun geweten, in plaats van te voldoen aan een beeld waarvan de voorwaarden worden bepaald door mannen en hun mannelijke perceptie.

Ik denk ook dat vrouwelijke dienstweigeraars ons eraan herinneren dat het op geen enkele manier legitiem is om deel uit te maken van het militaire systeem. Sommigen in Israël vinden het niet juist om in de bezette gebieden te dienen, of het is immoreel om gevechtsrollen te vervullen, maar vinden het verder prima om deel uit te maken van het leger, bijvoorbeeld als IT-medewerker of chauffeur. En ik denk dat dit soort niet-gevechtsrollen vooral door vrouwen worden vervuld – de meeste vrouwen dienen niet in gevechtsfuncties. Dus ik denk dat wanneer vrouwen weigeren deel uit te maken van het leger, ze de maatschappij laten weten dat er een moreel probleem is met het dienen in welk onderdeel van dit systeem dan ook. Misdaden plegen in gevechtsrollen is duidelijk immoreel, maar het is ook immoreel om deel uit te maken van het systeem dat deze misdaden legitimeert. Door deel uit te maken van het systeem zeg je: 'Ik ga akkoord met deze actie'. Hoewel er soldaten zijn die vinden dat de bezetting niet zou moeten bestaan, geven ze, als ze zich aanmelden, legitimiteit aan de bezetting, zelfs als ze dat misschien niet willen. Ik denk dus dat vrouwen die ervoor kiezen om de militaire dienstplicht te weigeren, daarmee ook duidelijk maken dat ze 'nee' zeggen tegen elke vorm van deelname aan dit systeem.

WAT GEEFT ME HOOP

Ik heb hoop, dat de dingen anders zullen worden en dat het ten goede zal veranderen. Maar wat geeft me hoop? Dat is moeilijk te vinden, dat weet ik. Ik begin met het makkelijkste antwoord: onze solidariteitsbewegingen! Toen ik in een militaire gevangenis zat, kreeg ik steunbetuigingen van mensen over de hele wereld. De meeste brieven kwamen van mensen uit het buitenland, en een paar van mensen uit Israël. Al die brieven waren echt het belangrijkste dat me eraan herinnerde, waarom ik daar was. Ik las ze in de moeilijkste tijden – tijden waarin ik dacht: "Waarom ben ik hier?" Het lezen van die brieven herinnerde me eraan wat ik aan het doen was en waarom ik daar in de eerste plaats terecht was gekomen. En het was echt troostend om de steun van deze mensen te zien op de eenzaamste plek waar ik kon zijn – een plek waar iedereen totaal anders dacht dan ik. Bijna alle gevangenen waren het volledig oneens met alles wat ik dacht. Op de meest eenzame plek las ik die brieven, en begreep ik dat ik een gemeenschap van mensen heb. Ik weet dat het een gemeenschap is van mensen van over de hele wereld. Het geeft me nog steeds hoop om te zien dat mensen van over de hele wereld samen hopen op een andere toekomst.

Mijn hoop is dat mensen uit verschillende landen hun regeringen uiteindelijk onder druk zullen zetten om de Israëlische regering te dwingen dingen te veranderen en een einde te maken aan de bezetting. Mijn ideaal is een land zonder Joodse superioriteit; een land voor al zijn burgers; een land waar iedereen gelijk is. Daar zijn we nu nog ver van verwijderd. Ik denk dat het van beide kanten onmogelijk is om dit nu te laten gebeuren. Ik hoop dat het uiteindelijk wel zal gebeuren. En ik weet dat het begint met kleine stapjes. Een einde maken aan de bezetting klinkt niet als een kleine stap, maar het is een belangrijke stap op weg naar gelijkheid tussen de twee naties. Ik denk dat druk vanuit de hele wereld de enige manier is om hier iets te veranderen, want de Israëlische regering kan niet op eigen benen staan, zonder steun van de Verenigde Staten en de Europese landen. Dus als zij Israël vertellen dat er dingen moeten veranderen, en als zij sancties opleggen, zal de Israëlische regering uiteindelijk wel iets moeten doen. Dit is mijn hoop, vanuit de hele wereld en vanuit Israël.

In Israël zijn er mensen – hoewel nog niet zo veel – die zich verzetten tegen de acties van het leger en streven naar een andere toekomst. Er zijn mensen die de misdaden van het leger zien en niet blindelings alles accepteren wat het leger doet. Dit wetende geeft me hoop dat op een dag steeds meer mensen zullen begrijpen wat er gaande is en dat er verandering nodig is.

Context: Dienstplicht en gewetensbezwaar in Israël

In Israël wordt het recht op gewetensbezwaar tegen militaire dienst voortdurend geschonden. Jonge mannen en vrouwen die zich verzetten tegen de dienstplicht, worden herhaaldelijk gevangen gezet in militaire gevangenissen.

In strijd met internationale mensenrechten normen worden degenen die bezwaar maken door militairen ondervraagd over de gronden van hun bezwaar. Ze krijgen zelden vrijstelling als gewetensbezwaarde, en dan alleen om pacifistische redenen. Veel bezwaarmakers die uiteindelijk vrijstelling krijgen, worden niet als zodanig erkend en worden vrijgelaten met diverse andere vrijstellingen, zoals medische redenen. Deze vrijstellingen kunnen soms zelfs de toekomst van een jongere beïnvloeden, omdat sommige van deze aantekeningen in hun dossier blijven staan. Israël erkent geen bezwaren op politieke gronden of gedeeltelijke bezwaren, zoals de weigering om dienst te nemen in een bezettingsleger dat ook beschuldigd wordt van misdaden tegen de menselijkheid.

FINLAND

Miro

PERSOONLIJKE INTRODUCTIE

Ik ben 23 jaar oud en studeer momenteel aan de Hogeschool om maatschappelijk werker te worden. In mijn vrije tijd werk ik, studeer ik, speel ik volleybal en floorball en breng ik tijd door met vrienden. In de toekomst zou ik graag bij NGO's willen werken die overeenkomen met mijn studie. Ik wil graag werken in een vakgebied waar ik anderen kan helpen en leven volgens mijn waarden.

BESLUIT OM GEWETENSBEZWAAR TE MAKEN TEGEN MILITAIRE DIENST

Mijn besluit begon in 2020. Aanvankelijk solliciteerde ik naar een baan bij de overheid, maar later stuurde ik een brief waarin ik aangaf dat ik niet zou deelnemen en in plaats daarvan volledig bezwaar zou maken tegen mijn dienstplicht. De autoriteiten lichtten de politie in en ik werd verhoord. Ongeveer een jaar later kreeg ik mijn gevangenisstraf opgelegd. Deze ging in juli 2022 in en duurde zes maanden. Ik werd vrijgelaten op 18 december 2022.

Ik heb voor dit pad gekozen om ethische redenen. Ik wilde geen deel uitmaken van een systeem dat ik als onrechtvaardig beschouw, noch wilde ik doden of leren doden. Een functie als ambtenaar was voor mij geen optie, omdat ik geloof dat die het onderliggende probleem negeert: het militaire systeem en de verplichte dienstplicht voor mannen. Ik was er sterk van overtuigd dat ik niet kon meedoen aan iets wat ik als onrechtvaardig beschouwde. Ik geloof dat er niets zal veranderen als mensen geen bezwaar maken.

DE GEVOLGEN ONDER OGEN ZIEN, THUIS EN IN MIJN SOCIALE LEVEN

Aanvankelijk waren mijn familie en vrienden verward en vroegen ze of ik wel zeker was van mijn beslissing, maar al snel accepteerden ze het. Ik heb mijn straf thuis uitgezeten met een enkelband, en mijn familie heeft me de hele tijd gesteund. Ik heb geen problemen met hen gehad.

Financieel gezien was de situatie beheersbaar omdat ik mijn vaste baan kon behouden. In tegenstelling tot militairen of ambtenaren, die slechts een kleine dagvergoeding ontvangen en niet mogen werken, kon ik in mijn levensonderhoud voorzien. Het lastigste aspect was de planning, omdat ik mijn dagelijkse activiteiten tot in detail voor twee tot drie weken vooruit moest plannen. Hierdoor was het moeilijk om vrienden te ontmoeten, aangezien de meeste mensen niet zo ver vooruit kunnen plannen. Het was echter te doen, vooral omdat de corona maatregelen sociale activiteiten beperkten.

> “ Ik was er sterk van overtuigd dat ik niet kon meedoen aan iets wat ik als onrechtvaardig beschouwde. Ik geloof dat er niets zal veranderen als mensen geen bezwaar maken. ”

Mijn gevangenisstraf viel samen met het begin van de oorlog in Oekraïne, die ongeveer zes maanden eerder was uitgebroken. Op mijn werk moest ik mijn rooster vroegtijdig aanvragen, maar mijn leidinggevenden hadden daar begrip voor. Er zijn nu geen blijvende gevolgen; het staat niet op mijn strafblad en ik kan verder leven alsof er niets is gebeurd.

MEDIA-AANDACHT EN MAATSCHAPPELIJKE ONDERSTEUNING ONTDEKKEN

De berichtgeving in de media was over het algemeen neutraal. Tijdens interviews kon ik mijn standpunt uiteenzetten en de media kozen geen partij. Het publiek vormt echter vaak zijn eigen conclusies en velen staan negatief tegenover het totale verzet. Ik kreeg zelfs reacties van enkele leden van het Finse parlement die zeiden dat het maar goed was dat mensen zoals ik er niet waren tijdens de Winteroorlog.
Mensen vragen me vaak hoe totale protesten in Finland werken, en ik beantwoord die vragen altijd graag, omdat er weinig informatie beschikbaar is en er weinig mensen zijn met directe ervaring. Veel mensen met ervaring spreken liever niet in het openbaar uit angst voor tegenreacties, waaronder vijandige berichten. Ik ben bereid figuurlijk gesproken een kogel op te vangen om deze vragen te beantwoorden. Ik hoop dat in de toekomst meer mensen totale protesten zullen ondernemen, zodat er meer stemmen bijdragen aan de discussie. Ik beschouw mezelf niet als een universele autoriteit op dit gebied.
Wat me het meest moed gaf, was de steun die ik kreeg van familie, vrienden en gelijkgestemden. Een paar mensen stuurden me zelfs berichten op Instagram waarin ze

> “ Een functie als ambtenaar was voor mij geen optie, omdat ik geloof dat die het onderliggende probleem negeert: het militaire systeem en de verplichte dienstplicht voor mannen. ”

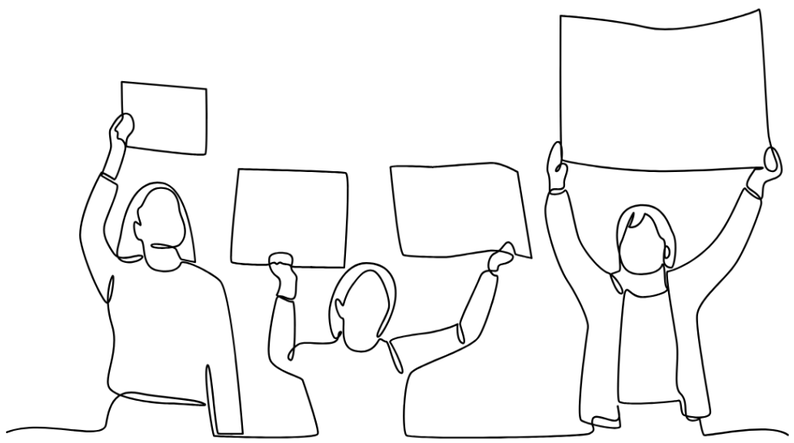

aangaven dat mijn acties belangrijk waren. Die steun hielp me door de tegenreacties die ik vanuit de Finse samenleving kreeg, omdat ik zo openlijk over mijn beslissing had gesproken. Ik raakte ook betrokken bij organisaties zoals EBCO en Connection e.V., en onze Finse lokale groep werkte met hen samen. EBCO wilde me graag ontmoeten, en daar stemde ik graag mee in. Het was geruststellend om te zien dat veel mensen in Europa soortgelijke overtuigingen delen en dat we niet alleen zijn.

JONGEREN EN DE DIENSTPLICHT IN FINLAND

Sommige van mijn vrienden hebben hun dienstplicht bij de overheid vervuld, en een paar zijn het leger ingegaan. Ik respecteer hun keuzes en begrijp waarom sommigen voor het leger kiezen, omdat dat maar zes maanden duurt, terwijl de dienstplicht bij de overheid altijd twaalf maanden duurt. Ik ken ook mensen die aan hun militaire dienst begonnen zijn, maar zijn overgestapt naar de overheid omdat ze er niet mee verder wilden. Ik heb niet veel andere mensen ontmoet die volledig bezwaar maakten tegen hun ambtstermijn. Ik heb wel een paar mensen ontmoet die in de laatste weken van hun ambtenarencarrière overstapten op volledig bezwaar, waardoor ze slechts een korte gevangenisstraf kregen. Ik heb echter nog nooit iemand van mijn leeftijd ontmoet die zijn volledige straf heeft uitgezeten. Ik heb wel een of twee mensen ontmoet die ongeveer dertig jaar ouder zijn dan ik, en zij hebben hun straf in de gevangenis uitgezeten.
De maximale leeftijd voor de militaire dienstplicht ligt rond de achtentwintig of negenentwintig jaar. Het is mogelijk om de dienstplicht uit te stellen om redenen zoals een opleiding, maar slechts voor een beperkt aantal jaren. Uiteindelijk moeten de meeste mensen hun dienstplicht vervullen, tenzij ze in specifieke uitzonderingscategorieën vallen. Professionele sporters kunnen bijvoorbeeld hun dienstplicht uitstellen, maar ook zij moeten deze uiteindelijk voltooien. Lauri Markkanen keerde bijvoorbeeld vanuit de Verenigde Staten terug naar Finland om zijn militaire dienstplicht te vervullen.

EEN TOEKOMSTVISIE TUSSEN CULTURELE

> “Verandering vindt alleen plaats door actie. Als mensen de status quo simpelweg accepteren, zal er niets veranderen. Wie verandering wil, moet zelf stappen ondernemen om die te bereiken.”

DRUK EN EEN MOGELIJKE VERSCHUIVING IN DE PUBLIEKE OPINIE

Patriottisme is diep geworteld in de Finse cultuur. De oorlog in Oekraïne heeft de houding niet significant veranderd, aangezien de steun voor het leger altijd al groot is geweest. Slechts een klein aantal mensen reisde naar Oekraïne om deel te nemen aan de oorlog, en ik geloof niet dat het conflict het enthousiasme voor militaire dienst wezenlijk heeft vergroot.
Er is wel gesproken over de mogelijkheid om ook vrouwen te laten meehelpen, maar vooralsnog blijft het bij een discussie.
Op school bespreek je je persoonlijke overtuigingen niet met je leraren. De druk om in dienst te treden komt meer van familie, verwanten en door culturele verwachtingen. Veel mensen groeien op met de herhaalde boodschap dat ze in het leger moeten, en dit vormt hun houding al op jonge leeftijd.

Finland heeft de laatste tijd kritiek gekregen vanwege de aankoop van defensiesystemen uit Israël. Veel mensen vragen zich af hoe Finland wapens kan kopen van een land dat betrokken is bij oorlog en beschuldigd wordt van genocide. Ik vind het positief dat mensen deze kwesties beginnen te bevragen.
Traditioneel richt het Finse publieke debat zich bijna uitsluitend op Rusland als de voornaamste bedreiging, maar de oorlog en de humanitaire crisis in Gaza hebben sommigen ertoe aangezet de militaire uitgaven te heroverwegen. Dit vertegenwoordigt een verschuiving in het publieke denken.
Idealiter zou ik de dienstplicht graag afgeschaft zien, hoewel ik daar niet erg optimistisch over ben. Een vrijwilligersleger zou een aanzienlijke verbetering zijn, maar Finland lijkt momenteel de tegenovergestelde richting op te gaan en bespreekt de mogelijkheid om de verplichte dienstplicht uit te breiden. De tijd zal het leren.

MIJN PERSOONLIJKE BOODSCHAP

Het proces is lang. Vanaf het moment dat iemand de intentie uitspreekt om een totaalweigeraar te worden tot de voltooiing van de straf, kan het meerdere jaren duren. Voor mij duurde het hele proces twee jaar. Het gaat niet snel.
Wat betreft de mogelijke negatieve reacties: het is belangrijk om te beseffen dat sommige mensen negatief zullen reageren. Het is belangrijk om bij je overtuigingen te blijven en steun te zoeken bij vrienden en familie, want het is moeilijk om dit alleen te doen. Praat openlijk met mensen die je vertrouwt; goede vrienden zullen je begrijpen en steunen.

Verandering vindt alleen plaats door actie. Als mensen de status quo simpelweg accepteren, zal er niets veranderen. Wie verandering wil, moet zelf stappen ondernemen om die te bereiken.

Context: Dienstplicht en gewetensbezwaar in Finland

In Finland moeten alle mannen hun militaire dienstplicht vervullen. Gewetensbezwaar tegen militaire dienst is wettelijk erkend, maar de alternatieve dienstplicht is langer dan de militaire dienstplicht. Sommige gewetensbezwaarden verklaren zich “volledig bezwaard” en weigeren de strafmaatregel van de alternatieve dienstplicht te vervullen, wat in feite een schending van internationale mensenrechten normen vormt. Volledige gewetensbezwaarden kunnen gevangenisstraf krijgen.

Roman & Alexander

ROMAN DUBROVIN

PERSOONLIJKE INTRODUCTIE

Ik ben geboren in Kazan, in de Republiek Tatarstan, Rusland. Ik hou van wandelen en tijd doorbrengen in de buitenlucht. Ik ben nu al 7 jaar vegetariër. Ik heb een bachelordiploma in ecologie en milieumanagement. Destijds was mijn studie niet zomaar een abstracte interesse of een algemene aansluiting bij mijn waarden; ik was vastbesloten om in dit vakgebied verder te studeren. Ik werd toegelaten tot een door de staat gefinancierde masteropleiding aan de Federale Universiteit van Kazan, gericht op natuurrampen, technologische rampen en milieusanering. Deze studierichting betekende veel voor me, omdat het aansloot bij mijn waarden en het vakgebied waar ik om gaf. Helaas heb ik mijn studie niet kunnen afronden.

PACIFISME EN ECOLOGIE KIEZEN

Ik heb al lange tijd pacifistische opvattingen en mijn opleiding heeft mijn besluit om tegen elke oorlog te zijn alleen maar versterkt. Toen ik aan de universiteit begon, was ik al tegen de Russische regering en haar acties, waaronder de gebeurtenissen rond de Krim en de bredere koers van het Russische buitenlandbeleid.
Ik wilde iets studeren dat aansloot bij mijn waarden, dus koos ik voor ecologie in plaats van rechten of een technische richting. Ik werd me steeds meer bewust van de menselijke en ecologische gevolgen van oorlog. Tijdens mijn universitaire studie gingen mijn activiteiten verder dan mijn studie; ik nam deel aan vreedzame protesten in Kazan. Al in die tijd kreeg ik te maken met onbegrip over mijn standpunten en negatieve reacties van sommige leden van de academische staf. Ik veranderde echter niet van mening en bleef eraan vasthouden.

HET EINDE VAN DE AGRESSIE OORLOG IN OEKRAÏNE

Een paar weken voordat de oorlog begon, startten we met een cursus genaamd “Milieuherstel van door gewapende conflicten getroffen gebieden”. Daarvoor hadden we ons vooral gericht op het voorkomen van milieurampen en het begrijpen van de gevolgen ervan. We leerden hoe oorlog het milieu kan beschadigen, inclusief bossen, bodem en land, en hoe het daarna kan worden hersteld. We begrepen dat de gevolgen van oorlog vaak langdurig en in veel gevallen onomkeerbaar zijn, en niet alleen mensen treffen, met demografische gevolgen op de lange termijn, maar ook het milieu.

Toen de oorlog begon, merkte ik dat noch mijn docenten, noch de studenten zich zorgen leken te maken over het feit dat ons land een ander land aanviel en het milieu ervan schaadde.

Wat me opviel, was dat de focus meer lag op wederopbouw na de oorlog dan op het voorkomen van dergelijke verwoestingen. Dit deed me beseffen hoe dicht ik bij iets was gekomen waar ik fundamenteel tegen was, en het werd een keerpunt voor me.

Ik werd steeds meer overweldigd door de angst dat ik een instrument zou worden om de gevolgen aan te pakken van acties waar ik het fundamenteel mee oneens was. Aangezien mijn vakgebied zich richtte op milieusanering na rampen, vreesde ik dat van mij verwacht zou worden dat ik deelnam aan de wederopbouw na de oorlog. Daar was ik het fundamenteel mee oneens en ik kon niet accepteren dat ik betrokken zou raken bij het herstellen van de gevolgen van een oorlog die door mijn eigen land was gevoerd.

Ons werd geleerd het milieu niet te schaden, maar onze regering deed precies dat, en niemand leek zich erom te bekommeren. Ik kon de gevolgen van een oorlog die door mijn eigen land was gevoerd niet accepteren, en ik kon ook niet zwijgen terwijl mij werd geleerd hoe ik ermee om moest gaan. Voor mij zou zwijgen betekenen dat ik medeplichtig was. Na een aantal weken van machteloosheid en eenzaamheid besloot ik in actie te komen.

VAN RUSLAND NAAR GEORGIA

Toen de oorlog begon, liep ik geen risico om opgeroepen te worden voor militaire dienst, omdat ik student was en studenten waren vrijgesteld van militaire dienst.

Ik merkte dat mensen in mijn omgeving het onderwerp oorlog vermeden. Tegelijkertijd zag ik in het nieuws dat mensen die zich openlijk tegen de oorlog uitspraken of erover spraken op sociale media, werden gearresteerd.

Ik begon me steeds meer verscheurd te voelen. Ik was bang om te zwijgen, bang om me uit te spreken en bang om medeplichtig te worden aan wat er gaande was.Tegelijkertijd bevonden mijn huis, mijn familie, mijn vrienden en alles wat ik had opgebouwd zich in Rusland.

Desondanks besefte ik dat ik niet langer met deze situatie kon leven en besloot ik het land te verlaten. Ik koos ervoor om naar buurland Georgië te gaan. Het was destijds moeilijk om er te komen, maar het is me gelukt. Toen ik het land verliet, werd ik overweldigd door de gedachte dat ik misschien nooit meer zou terugkeren, omdat mijn vertrek uit Rusland me al had bestempeld als iemand die tegen de oorlog was.

Het verlaten van Rusland was voor mij niet alleen een morele keuze, maar ook een manier om trouw te blijven aan mijn overtuigingen en me minder alleen te voelen in mijn verzet tegen de oorlog. Hoewel ik mijn studie had kunnen voortzetten, besefte ik dat die niet langer los stond van wat er gaande was. Ik realiseerde me dat ik niet kon blijven in een land dat oorlog voerde, een ander land bezette en het milieu vernietigde.

Kort na mijn vertrek begon ik me openlijk uit te spreken tegen de oorlog en nam ik deel aan openbare demonstraties. Ik kwam ook in contact met mensen en organisaties die mijn verzet deelden, wat me een hernieuwd gevoel van doelgerichtheid gaf en me deed beseffen dat ik niet alleen was.

DE GEVOLGEN ERVAREN VAN HET ‘NEE’ ZEGGEN TEGEN OORLOG

Omdat ik zonder langetermijnplan vertrok, begreep ik niet volledig wat me te wachten stond, of hoe mijn band met mijn thuisland geleidelijk zou verzwakken terwijl de druk op me toenam.

De beslissing om Rusland te verlaten was niet gemakkelijk en heeft me op veel manieren beïnvloed. Ik verloor veel contacten, waaronder vrienden, familie en mijn bredere sociale kring, en ik denk vaak terug aan mijn geboortestad.

Ik besefte dat ik een risico nam door mijn oude, comfortabele en geplande leven achter me te laten. Na mijn vertrek wist ik dat mijn verblijf misschien niet tijdelijk zou zijn en dat ik een nieuw leven in een ander land zou moeten

opbouwen, me zou moeten aanpassen aan de lokale wetgeving en manieren zou moeten vinden om mezelf te onderhouden, onder andere door op afstand te werken, aangezien het moeilijk was om ander werk te vinden.

Een tijdlang werkte ik legaal voor een Australisch bedrijf en betaalde ik belasting volgens de Georgische wetgeving. Alles veranderde echter op 1 maart 2026, toen nieuwe Georgische wetten aanvullende eisen introduceerden voor buitenlanders om een werkvergunning te verkrijgen in gereguleerde sectoren, de bijbehorende kosten te betalen en een tijdelijke verblijfsvergunning aan te vragen. Om de vereiste documenten te verkrijgen, moeten buitenlanders aan strengere criteria voldoen om te kunnen blijven werken.

Omdat ik niet aan de eisen van de nieuwe wetgeving kon voldoen en de kosten om daaraan te voldoen steeds hoger werden, besloot ik mijn werk, dat mijn belangrijkste bron van inkomsten was, op te zeggen om aan de wet te blijven voldoen. Ik begreep dat ik daardoor zonder inkomen zou komen te zitten, maar het gaf me wel wat tijd. Tegelijkertijd werd mijn toekomst steeds onzekerder, omdat mijn toegestane verblijf beperkt was en ik niet wist waar ik heen moest.

Ik kon ook niet online samenwerken met bedrijven in mijn thuisland. Ik ondervond steeds grotere praktische problemen doordat ik in het buitenland was en niet kon terugkeren.

BESTEMPELD WORDEN ALS EEN “DIENST ONTWIJKER”

Ik heb geen toegang meer tot basisvoorzieningen en ondervind beperkingen op het gebied van werk en financiën. Dit komt door de strenge beperkingen die mij zijn opgelegd omdat ik als dienstweigeraar wordt beschouwd, ondanks mijn pogingen om de situatie via de rechter op te lossen. Deze pogingen zijn echter mislukt en de voorwaarden voor het opheffen van deze beperkingen zijn vrijwel onmogelijk te vervullen, omdat ik persoonlijk moet verschijnen, wat ik niet kan.

Politiek gezien betekenen mijn anti-oorlog standpunten en activisme dat terugkeren naar huis geen veilige optie voor mij is, omdat ik door de autoriteiten wordt gezien als een potentiële dienstweigeraar en als iemand die het beleid van de Russische Federatie in diskrediet zou kunnen brengen. Er is geen weg terug naar Rusland voor mij.

TE MAKEN KRIJGEN MET FAMILIEREACTIES EN SOCIALE STIGMA

Mijn ouders werden door de militaire autoriteiten benaderd in verband met mijn zaak en gevraagd om mij te beïnvloeden, wat hen aanzienlijke stress bezorgde.

Ze vrezen dat ik, vanuit het perspectief van de staat, de wet overtreed. Ze zijn niet bekend met het begrip gewetensbezwaar en weten niet zeker of weigering van militaire dienst in de praktijk wordt erkend.

Ik probeer hen gerust te stellen dat Mijn handelingen zijn gebaseerd op mijn persoonlijke overtuigingen en mijn beslissing is een kwestie van geweten, geen poging om mijn verantwoordelijkheden te ontlopen. Ze vrezen dat er een strafzaak tegen mij zal worden aangespannen.

Ik maak me grote zorgen om hen, omdat zij direct worden blootgesteld aan beschuldigingen en verklaringen van de autoriteiten met betrekking tot mijn zaak.

Ze begrijpen echter niet helemaal waarom ik voor deze weg heb gekozen. Wanneer ik uitleg dat mijn morele overtuigingen me beletten deel te nemen aan welke oorlog dan ook, vinden ze het moeilijk om onderscheid te maken tussen gewetensbezwaar en dienstweigering. Daardoor wordt mijn standpunt vaak vanuit dit perspectief bekeken.

Hetzelfde geldt voor de meeste mensen in mijn land. Voor hen is gewetensbezwaar hetzelfde als dienstweigering – niet iemand die weigert te dienen vanwege morele overtuigingen.

Voor de meeste van mijn familieleden ben ik gewoon een dienstweigeraar, en ze geven niets om mijn redenen, ook al heb ik morele gronden voor mijn beslissing. Sommigen beschouwen me zelfs als een verrader van het land.

Met de meeste van mijn vrienden is het hetzelfde, hoewel sommigen wel begrijpen dat ik niet in het leger wil. Toch snappen ze niet wat een gewetensbezwaarde is.

Wat ik het meest vrees, is misverstand, en daarom kan ik hier niet openlijk over praten met iedereen in mijn omgeving.

Hetzelfde geldt zelfs voor sommige mensen die Rusland hebben verlaten. Ondanks dat ze in het buitenland wonen, beschouwen zij mijn situatie vaak als dienstweigering in plaats van een gewetenskwestie. Daardoor ervaar ik vaak een gevoel van isolement en gebrek aan begrip, zowel in mijn thuisland als daarbuiten. Sommigen raden me aan om de autoriteiten gewoon te vermijden en “uit de buurt te blijven”.

> “Mijn handelingen zijn gebaseerd op mijn persoonlijke overtuigingen en mijn beslissing is een kwestie van geweten, geen poging om mijn verantwoordelijkheden te ontlopen.”

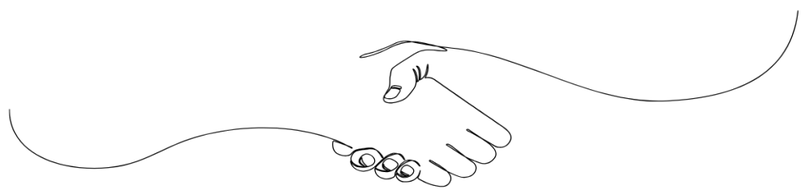

Ik zie mezelf echter niet als iemand die de wet probeert te ontduiken. Dit zorgt voor aanzienlijke innerlijke druk, omdat ik het gevoel krijg dat ik iets verkeerds doe.

HOOP CULTIVEREN

Ondanks deze uitdagingen put ik hoop uit de toekomst.

Ik hoop dat mijn verhaal anderen kan helpen gewetensbezwaren beter te begrijpen en het minder eng te maken om erover te praten. Ik hoop ook dat gewetensbezwaren meer respect zullen krijgen en breder erkend zullen worden. In de toekomst wil ik blijven spreken over het belang van het kiezen voor een vreedzame weg.

Juist nu is het belangrijker dan ooit om hierover te praten en de aandacht voor dit probleem te vergroten.

Ik hoop dat de oorlog eindigt. Ik geloof dat mensen dan beter zullen begrijpen wat de menselijke kosten zijn van zowel actie als passiviteit.

Mensen zouden zich moeten uitspreken, hun mening moeten delen en zonder angst hun stem laten horen. Als veel mensen zich uitspreken over gerechtigheid en over deze oorlog tegen Oekraïne, dan worden die stemmen misschien gehoord, kan de oorlog eindigen en kan ervoor gezorgd worden dat dit niet meer gebeurt.

Daarom moeten we onze stem laten horen in de samenleving, in de gemeenschap, zodat ze weten dat er een andere weg is, niet alleen deze bloedige manier van vechten en anderen doden.

MIJN PERSOONLIJKE BOODSCHAP

Mijn laatste boodschap is: verdedig je standpunten, verdedig wat je liefhebt, je familie, je land en de waardevolle dingen in je leven. Verdedig ze openlijk, niet in het geheim. Geef niet op en capituleer niet op dit pad. Blijf strijden voor vrede. Ik had het op prijs gesteld als iemand me dat had verteld, want soms heb ik het gevoel dat ik langzaam de moed opgeef.

“Mijn laatste boodschap is: verdedig je standpunten, verdedig wat je liefhebt, je familie, je land en de waardevolle dingen in je leven. Verdedig ze openlijk, niet in het geheim. Geef niet op en capituleer niet op dit pad. Blijf strijden voor vrede.”

ALEXANDER

PERSOONLIJKE INTRODUCTIE

Ik ben geboren in 1999 in een klein stadje in de regio Ivanovo in Rusland. In mijn geboortestad kent bijna iedereen elkaar.

Ik bracht het grootste deel van mijn leven door met mijn familie in een eenkamerappartement: mijn ouders, mijn broer en ik. We hadden een goede band en er waren geen langdurige conflicten. Ik ging naar een gewone school. Na de middelbare school verhuisde ik naar de regionale hoofdstad om te gaan studeren. Ik studeerde vier jaar aan de plaatselijke hogeschool.

Toen ik aan de universiteit begon, had ik een vriendin uit Oekraïne. Ik hield van haar, we woonden samen en we begonnen na te denken over de toekomst en plannen te maken.
Ik ben afgestudeerd in kwaliteitsmanagement en volgens de wet was ik verplicht om in het leger te dienen.

Ik keerde terug naar huis en ging bij mijn vriendin wonen op mijn geregistreerde adres. Het wervingsbureau voor het leger zette me onder druk, riep me op voor de verplichte militaire dienst en stelde voor dat ik andere opties zou overwegen. Maar dan zou ik twee jaar onder een alternatief militair contract moeten dienen.

Er zijn raket regimenten rondom deze stad, en in de stad zelf is een divisie van de Strategische Raket Strijdkrachten met kernwapens. Ik wist dat wel, maar had er nooit echt bij stilgestaan. Ik verwachtte gewoon mijn diensttijd uit te dienen en daarna terug te keren naar een normaal leven.

In december 2021, vóór de oorlog, tekende ik mijn contract en werd ik ingedeeld bij een regiment. Ik was geschokt door de erbarmelijke omstandigheden: vervallen gebouwen, oude uitrusting en muren volgeplakt met propaganda posters die het verval verhulden. Toen ik mijn uitrusting kreeg, kreeg ik oude, versleten uniformen, op sommige plekken gescheurd, en gescheurde gevechtslaarzen in verschillende maten. Destijds was er een militaire winkel pal naast de divisie, waar alles te koop was en je elk uniform kon kopen dat je nodig had. Mijn klachten leverden me alleen maar scheldwoorden op van de commandanten, die me vertelden dat ik voortaan mijn eigen uitrusting moest kopen, en daarbij doelden ze op die winkel. Ondertussen zag ik officieren in bars zitten, wijn drinken en zich onverschillig gedragen. Opgroeiend naast deze divisie had ik me zo’n disfunctioneren nooit kunnen voorstellen. Zodra mijn diensttijd begon, werd ik meteen ingedeeld in verschillende ploegen. Destijds had ik geen veiligheidsmachtiging voor deze taken en de commandant beval me om de pas van iemand anders te gebruiken om de eenheid binnen te komen. Later besefte ik dat ik voor iemand anders werkte, die betaald kreeg voor mijn arbeid. Dit was een gangbare praktijk. Een commandant dreigde zelfs mijn benen te breken als ik het aan iemand zou vertellen.

HET UITBREKEN VAN DE AGRESSIEVE OORLOG IN OEKRAÏNE

Ik was al in militaire dienst toen ik over de oorlog hoorde. Ik besloot dat ik niet tegen een ander land wilde vechten of iemand wilde doden.

Toen de oorlog met Oekraïne begon, keek ik televisie en luisterde ik naar de commandanten. Ze vertelden ons volkomen onware dingen. Ik had altijd mijn telefoon met internettoegang bij me, volgde het nieuws over de oorlog en trok mijn eigen conclusies. Ik ben bereid mijn vaderland te verdedigen, maar ik begreep meteen dat dit duidelijk een aanval van onze kant was. Voor mij is het duidelijk: onze leider is gek geworden.

Dit vind ik onacceptabel; deze mensen zijn onze buren, broers en zussen. Velen van hen kwamen voor ons werken en wij gingen naar

hen toe. Bovendien heb ik familie in Horlivka (regio Donetsk), dat nu bezet is. Daarom was het een enorme schok en heeft het een blijvende indruk op mij achtergelaten.

Gelukkig had ik aan het begin van de oorlog het geluk dat ik in een strategische militaire eenheid diende die tot doel had het land te verdedigen tegen nucleaire dreigingen. Aanvankelijk werden soldaten van deze eenheid niet naar het front gestuurd. Maar na verloop van tijd werden sommige soldaten van onze eenheid naar de oorlog gestuurd vanwege zware verliezen, ondanks dat we op een strategische locatie gestationeerd waren. Aanvankelijk was het vrijwillig, maar later begonnen de officieren hen te dwingen. De druk werd vooral uitgeoefend op dienstplichtigen.

Ik zag hoe officieren jonge mensen, die net bij de eenheid waren aangekomen, dwongen contracten te ondertekenen zodat ze naar het front gestuurd konden worden. Ze werden in een apart gebouw samengebracht en onder psychische druk gezet. De zwaarst getroffenen waren degenen zonder ouders. Ik ben in het geheim naar hen toe gegaan en heb met hen gepraat. Het is me gelukt om een aantal mensen te kalmeren en hen ervan te overtuigen om het contract niet te tekenen. Zoals later bleek, heb ik letterlijk hun leven gered.

Langzaam maar zeker begonnen ze mensen onder druk te zetten om zich bij de frontlinie aan te sluiten. Eerst een paar, daarna meer. Ze zeiden: “Teken een contract en je gaat het vaderland verdedigen.” Ik weigerde. Toen begonnen de dreigementen. De gang van zaken daar werd: wie weigerde een contract te tekenen, werd in een gemotoriseerd infanterieregiment geplaatst en snel naar het front gestuurd. Ik zag veel mensen, onder druk, zich aanmelden. Degenen die een andere mening hadden of zich tegen de situatie verzetten, werden als straf naar de frontlinie gestuurd.

De druk van de officieren nam toe naarmate het aantal dienstplichtigen afnam. Officieel werden er maar een paar naar het front gestuurd, maar officieus volgden er vele anderen. Ik zal nooit de dag vergeten, dat ze in stilte 500 soldaten van onze eenheid naar het front stuurden, zonder dat die zelfs maar afscheid konden nemen van hun familie.

Later begonnen ze de doden en gewonden naar onze eenheid terug te brengen.

“Het lukte me een paar jonge dienstplichtigen ervan te overtuigen geen contract te tekenen of toe te geven aan de druk. Ik sprak met hen, legde hun opties uit en nodigde hen uit zich bij mij aan te sluiten, maar ze begrepen het niet. Misschien waren ze bang of geloofden ze de propaganda. Ze vertrokken. Nu, voor zover ik weet, zijn ze dood.”

GETUIGE ZIJN VAN DE DOOD

Aanvankelijk werd dit geheim gehouden, maar het begon steeds vaker voor te komen. Op een dag dwongen mijn commandanten me naar het militaire vliegveld in de regionale hoofdstad te gaan, zonder me te vertellen waarom. Daar brachten ze in het geheim de lichamen van gesneuvelde soldaten naar toe. Ik zag grote vliegtuigen, waarschijnlijk IL-76’s, volgepakt met doodskisten. We werden gedwongen ze in een Kamaz-vrachtwagen te laden, en ik moest achterin meerijden, boven op de kisten. Ik hoorde officieren fluisteren. Sommige van mijn kennissen, die met mij waren begonnen te dienen, vertrokken en zijn nooit meer teruggekomen.Ik probeerde anderen te waarschuwen en drong er bij hen op aan niet te gaan. Het lukte me een paar jonge dienstplichtigen ervan te overtuigen geen contract te tekenen of toe te geven aan de druk. Ik sprak met hen, legde hun opties uit en nodigde hen uit zich bij mij aan te sluiten, maar ze begrepen het niet. Misschien waren ze bang of geloofden ze de propaganda. Ze vertrokken. Nu, voor zover ik weet, zijn ze dood. In onze regio worden wekelijks 10 tot 20 doden teruggebracht.

OP ZOEK NAAR EEN UITWEG

Mijn voornaamste reden om het leger te verlaten was dat ik niemand wilde doden of aan geweld wilde deelnemen. Dat was voor mij onacceptabel, dus besloot ik te vertrekken. Ik diende klachten in om mijn contract te beëindigen. Ik probeerde over te stappen naar andere organisaties en werd zelfs aangenomen bij het Ministerie van Binnenlandse Zaken in mijn geboortestad. Ik probeerde ook een medische vrijstelling te krijgen, maar mijn gezondheid was daar te goed voor. Nadat Poetin het mobilisatie decreet had ondertekend, werden al mijn pogingen afgewezen. Ik zag bevelen van het Opperbevel waarin commandanten werden opgedragen een bepaald aantal mensen naar het front te sturen.

Zelfs nadat mijn contract was verlopen, werd ik nog acht maanden langer bij de militaire eenheid gehouden. Ik weigerde documenten te ondertekenen en ging samenwerken met een advocaat die me met verschillende zaken hielp.

Ik had wat geld en meldde me aan bij een organisatie die mensen helpt ontsnappen. Ze legden uit hoe ik Rusland kon verlaten, en dat is me gelukt.

LEVEN NA DE ONTSNAPPING

Op dit moment ben ik relatief veilig, maar de werkelijkheid is complexer.

In Rusland werd er een strafzaak tegen me aangespannen wegens ongeoorloofde afwezigheid van mijn eenheid, en ik werd op een opsporingslijst geplaatst. Mijn ouders werden lastiggevallen: Er kwamen mensen

naar hun werk, die hen bedreigden en hun telefoons werden afgetapt. Ik weet nog steeds niet hoe het met ze gaat, want contact met hen opnemen zou hen nog meer problemen kunnen opleveren.

Er bleven fatsoenlijke mensen in mijn eenheid over, en ik hoorde dat de militaire politie uit mijn geboortestad twee keer naar dit land (Armenia) was gekomen om mij te zoeken. Ze hebben me toen niet gevonden. Op advies van mensenrechtenactivisten ben ik met hen naar de lokale politie gegaan en heb ik mezelf aangegeven – ze legden uit dat het nodig was om mijn status te legaliseren. Dus op 17 juli 2025 werd ik gevangengezet. Direct daarna belden mensen van mijn militaire eenheid en kwamen ze naar me toe. Toen ze belden, begreep ik ongeveer wie het was. Ik zat alleen in de cel. Door het raam zag ik auto's met Russische kentekenplaten. Ik was geschokt toen ik die mensen zag en herkende. Ze liepen onder het raam door en eisten dat ik werd uitgeleverd, bewerend dat ik hun soldaat was.

Op 20 juli werd ik vrijgelaten. Bij de uitgang hadden Russische militairen een wachtpost opgezet en ook soldaten van de 102e Russische basis ingezet. Ik werd gered door Armeense politieagenten en mensenrechtenactivisten. Deze zaak kreeg veel media-aandacht.

Ik ben Armenië dankbaar. De politie en mensenrechtenverdedigers hebben bewezen dat er zelfs in een vreselijke situatie bescherming is. Ze hebben professioneel en menselijk gehandeld, ondanks de druk van buitenaf. Ze hebben me gered van ontvoering. Daarvoor ben ik ze dankbaar. Ik ben nu op een veiligere plek. Ik ben van plan om binnenkort naar een volledig veilige plek te verhuizen. Hoewel ik me nu op een veiligere plek bevind, blijft dit probleem me bezighouden. Ik volg al bijna twee jaar psychologische ondersteuning sessies en lezingen over het bieden van eerstelijns psychologische hulp aan mensen in vergelijkbare situaties. Ik heb dit alles met succes afgerond en een certificaat behaald, wat mijn bereidheid bevestigt om anderen te helpen.

MIJN PERSOONLIJKE BOODSCHAP

Mijn boodschap aan soldaten of jongeren die overwegen om in het leger te gaan dienen: doe het niet.
Als je al in het leger zit, ga dan weg. Ontsnap als je kunt.

Ik dring er bij jullie op aan om op geen enkele manier tegen Oekraïners te vechten. Als jullie dat wel doen, lopen jullie het risico een crimineel te worden door bevelen op te volgen om misdaden te plegen. Mijn boodschap is simpel: verlaat het leger.

Ik weet dat ik de juiste keuze heb gemaakt. Ik wilde niet doden of sterven. Ik wil leven, werken en een gezin stichten.Ik wil ook andere gewetensbezwaarden helpen die voor deze weg kiezen. Ik heb de ervaring en de wil om te helpen. Ik geloof dat de waarheid sterker is dan angst.

Context: Dienstplicht en gewetensbezwaar in Rusland

De Russische Federatie kent een verplichte militaire dienstplicht. Hoewel het recht op gewetensbezwaar tegen militaire dienst in de grondwet is vastgelegd, met de mogelijkheid tot alternatieve dienst, is het steeds moeilijker geworden om de status van gewetensbezwaarde te verkrijgen.

Voordat de agressie oorlog in Oekraïne begon, werd ongeveer 40% van de aanvragen voor burgerdienst goedgekeurd; nu ligt dat percentage volgens gegevens van maatschappelijke organisaties rond de 20%. Tegelijkertijd zijn er meldingen van gedwongen dienstplicht (ook in de bezette gebieden van Oekraïne) en van jonge rekruten die gedwongen worden contracten met het leger te tekenen, waardoor ze formeel worden ingeschreven als beroepsvrijwilligers.

> “Mijn boodschap aan soldaten of jongeren die overwegen om in het leger te gaan dienen: doe het niet.
> Als je al in het leger zit, ga dan weg. Ontsnap als je kunt.”

SPANJE

Taxio

INTRODUCTIE

Ik ben Taxio Ardanaz. Ik ben geboren in Pamplona. Ik heb het grootste deel van mijn leven in Bilbao gewoond. Ik ben zevenenveertig jaar oud en ik ben kunstenaar.

Ik werk veel met verschillende vormen van visuele expressie die ontstaan zijn tijdens conflicten of onderdrukking. Dat is een belangrijke drijfveer geweest in mijn onderzoek als kunstenaar. Momenteel werk ik aan een boek dat over een paar maanden, hopelijk in september 2026, zal verschijnen. Het bundelt een zeer uitgebreid archief dat ik al jaren in het hele land aan het samenstellen ben. Het omvat graffiti, slogans, tekeningen, houtsnijwerk en allerlei andere vormen van visuele expressie, gemaakt van de Burgeroorlog tot 1952, in de naoorlogse periode, in frontlinies, op slagvelden en in krijgsgevangenkampen. Ook in gevangenissen, concentratiekampen en diverse andere plaatsen die als gevangenis werden gebruikt.

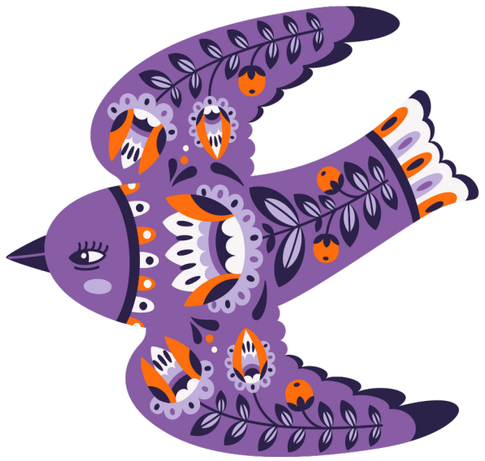

Ik heb ook uitgebreid onderzoek gedaan naar de context van de Burgeroorlog, met name naar het thema herinnering en historisch geheugen. Daarbij heb ik geanalyseerd en kritisch onderzocht wat voor soort herinnering er wordt gecreëerd, hoe we deze conflictueuze episodes uit het verleden herbeleven en hoe we hier in de hedendaagse context mee omgaan door middel van monumenten, diverse visuele uitingen en musea.

Ik doe dit vanuit een antimilitaristisch perspectief. Er is een kritisch perspectief dat naar mijn gevoel in veel aspecten van de historische herinnering in Spanje ontbreekt. Het gaat niet alleen om het herdenken van episodes uit de Burgeroorlog, wat in Spanje nog steeds een zeer pijnlijk onderwerp is. Het is een zeer controversieel en tegelijkertijd noodzakelijk onderwerp. Er zijn nog steeds kwesties van rechtvaardigheid die moeten worden aangepakt, met betrekking tot de verdwenen personen en massagraven.

Er is nog een ander aspect dat voortkomt uit mijn werk als kunstenaar, en niet zozeer als archeoloog of historicus, hoewel ik dat ook zijdelings doe. Het gaat over wat voor visuele expressies, representaties en herinneringen er worden gecreëerd door middel van de beeldende kunst en esthetiek.

ARTISTIEKE BENADERING EN ONDERZOEK: GRAFFITI EN COLLECTIEF GEHEUGEN

Ik ben zeer geïnteresseerd in het snijvlak tussen culturele productie in de breedste zin en esthetische productie. Er is een kruispunt tussen het amateuristische, het collectieve, het politieke, het propagandistische en de kunst. Het is niet één specifiek iets, maar het raakt alles.

Er zijn zeer interessante raakvlakken, van publicaties tot de graffiti die ik bestudeer, bijvoorbeeld in een klooster waar militieleden waren gestationeerd en tekenden, of waar gevangenen dat deden. Dat soort expressie in zulke moeilijke tijden intrigeert me, en ik ben er ook in geïnteresseerd om er vanuit het perspectief van mijn eigen persoonlijke ervaring over na te denken.

Waarom zou ik me aan de kunst wijden, en waarom juist in deze turbulente tijd? We bevinden ons in een zeer extreme politieke situatie, dus vraag ik me af waarom ik kunst zou moeten blijven maken. Het is een vraag die ik mezelf stel, telkens als ik naar mijn atelier ga en deze expressies bestudeer, analyseer waar ze vandaan komen en waarom.

Het helpt me ook te begrijpen met welke instrumenten mensen zich collectief uitrusten, omdat ik geloof dat het instrumenten zijn om collectiviteit op te bouwen, subjectiviteit te ontwikkelen of zelfs weerstand te bieden.

Het gaat er niet om het kunsttherapie te noemen. Het gaat om situaties waarin iemand een gevangenis of de frontlinie bezoekt om te tekenen, voorbij strikte politieke propaganda of officiële grenzen. Daar gebeuren veel dingen die mij interesseren, en die ik aan het licht wil brengen en waarop ik wil reflecteren.

Graffiti is een zeer basale vorm van expressie, heel menselijk, in de zin dat het al eeuwenlang bestaat. Het gaat erom een spoor achter te laten en je bestaan te tonen. Het komt voort uit een behoefte. Ik denk graag dat we, in de mate waarin we dit soort dingen doen, óns zijn. Dat visuele expressie ons definieert.

> “Het gevaar bestaat, dat historische processen worden verheerlijkt waarin geweld als een belangrijke factor in verandering wordt beschouwd. Als antimilitarist probeer ik die visie, die heldenmoed, geweld en verzet verheerlijkt, te ontmantelen. Ik probeer verzet vanuit andere perspectieven te begrijpen.”

Wanneer het in groepsverband gebeurt, buiten de officiële kanalen om, in de gevangenis of tijdens oorlogstijd, gaat het verder dan dat en spreekt het van een ander soort menselijkheid. Dat is wat mij interesseert.

Het probleem is dat wanneer je met

archieven werkt en terugkijkt, er het gevaar bestaat, dat historische processen worden verheerlijkt waarin geweld als een belangrijke factor in verandering wordt beschouwd. Als antimilitarist probeer ik die visie, die heldenmoed, geweld en verzet verheerlijkt, te ontmantelen. Ik probeer verzet vanuit andere perspectieven te begrijpen.

Dat is mijn persoonlijke strijd via de kunst. Het gaat ook over monumenten. We zijn omringd door monumenten. Er worden er steeds meer gebouwd. De vraag is waarom we nog een monument moeten bouwen, hoe we dat moeten doen, wie we herdenken en waarom.

Enkele jaren geleden werd ik gevraagd een monument te ontwerpen voor de negen mensen die tijdens de oorlog in het dorp van mijn grootvader in Navarra waren doodgeschoten. Ik heb twee jaar nagedacht over wat voor monument ik zou kunnen maken. Dat was een zeer interessante ervaring.

Ik probeerde verticaliteit en materialen die steeds terugkomen, zoals staal of steen, te vermijden en anders te denken. Herdenkingspraktijken herhalen vaak juist de patronen die ze zouden moeten vermijden. Er speelt daar veel mee.

EEN GEWETENSBEZWAARDE WORDEN

Ik was een deserteur. Ik was een van de laatste gewetensbezwaarden in Spanje. Ik nam deel aan de campagne voor gewetensbezwaren in de kazerne, de laatste fase van de campagne die in 2000 eindigde. Ik weet nooit zeker of het 2000 of 2001 was toen de verplichte militaire dienst eindigde. Ik denk dat het 2000 was.

In 1996 lanceerden we de landelijke campagne tegen kazerne-insubordinatie als onderdeel van de gewetensbezwaren beweging. In 1997 verschenen vijf van ons deserteurs bij de eerste presentatie. We gingen naar de kazerne, tekenden onze militaire papieren en de volgende dag, of zelfs op dat moment, keerden we niet terug.

Dit was een strategische verschuiving die erop gericht was de wetswijzigingen van 1995 en 1996 te omzeilen. Deze wijzigingen hadden een einde gemaakt aan de gevangenisstraf voor gewetensbezwaarden en vervangen door een beroepsverbod. Er waren geen gevangenisstraffen meer, maar verlies van burgerrechten. Het debat verschoof daardoor naar bredere vraagstukken over de demobilisatie van mensen op straat.

Om daarop te reageren en het debat in strikt militaire termen te herformuleren, werd een campagne gelanceerd. Ik sloot me rond 1995 aan bij de MOC. Ik deed dat omdat ik Epicurus had gelezen en, via David Thoreau, wilde deelnemen aan burgerlijke ongehoorzaamheid. In 1997 was er een campagne om de eerste

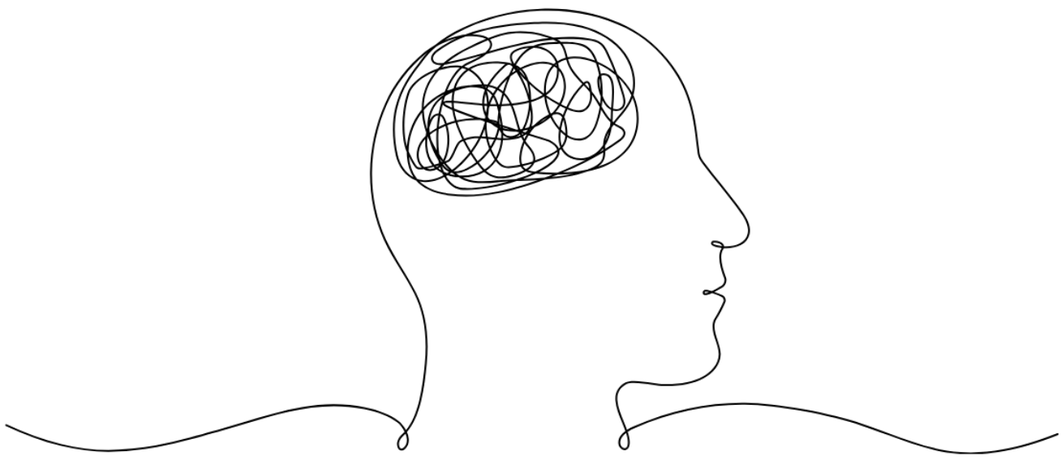

gewetensbezwaarden te introduceren, en in 1998 werd ik al door een krijgsraad berecht.

De eerste presentatie vond plaats in Madrid op 6 maart 1997. Vijf van ons, afkomstig uit Valencia, Pamplona en Bilbao, gingen naar het hoofdkwartier van de militaire regering. We ketenden onszelf vast aan de poorten. Ze arresteerden ons niet, dus keerden we terug naar huis.

Daarna heb ik nog twee acties ondernomen: een inbraak in het hoofdkwartier van de militaire regering in Pamplona, Navarra, en een inbraak in de kazerne waar een soldaat gedeserteerd was. Voor het eerste werden we niet gearresteerd. Voor het tweede werden we voorgeleid aan een rechter, legden we verklaringen af en werden we op borgtocht vrijgelaten.

Ongeveer een jaar later werd ik opgeroepen voor een krijgsraad in A Coruña, Galicië. Ik riskeerde een gevangenisstraf van tien jaar, omdat de aanklachten een combinatie waren van de twee inbraken, desertie, en de diefstal van militaire uitrusting. Op dat moment dreigde ik dus een gevangenisstraf van tien jaar te krijgen.

Uiteindelijk werden de twee inbraken geseponeerd en werd de straf voor desertie vastgesteld op twee jaar en vier maanden, vergelijkbaar met de straffen die gewetensbezwaarden kregen voordat civiele straffen de gevangenisstraffen vervingen.

Ik heb in die periode mijn kunststudie in Bilbao voortgezet. Ik heb geen uitstel aangevraagd voor militaire dienst. In 1996 was ik al begonnen aan mijn universitaire studie.

Tijdens mijn proces kwamen veel mensen van de universiteit mij steunen. Er waren twee bussen nodig om naar A Coruña te reizen. Ik ging min of meer normaal verder met mijn leven.

Na ongeveer een jaar ontdekten we dat ik gezocht werd door de politie. Tijdens de voorbereiding van een nieuwe protestactie werd ik onverwacht gearresteerd voor de voordeur van mijn ouders en naar de militaire gevangenis in Alcalá de Henares, Madrid, gebracht.

LID WORDEN VAN DE MOC

Ik las over burgerlijke ongehoorzaamheid, met name over David Thoreau. Ik zat destijds op een jezuïetenschool. We kregen een literatuur leraar toegewezen, een missionaris die vanuit Zaïre naar Pamplona was teruggekeerd om voor zijn zieke moeder te zorgen. Hij begon ons literatuurles te geven, en ik weet niet precies waarom, maar het opende mijn ogen.

Van de vele antimilitaristische groeperingen

> “Als je doet wat je wilt, ondanks de angsten en moeilijkheden op familiaal en emotioneel vlak, ga je door.”

die in Pamplona bestonden, vergelijkbaar met die in Baskenland en Euskal Herria, koos ik voor de MOC omdat coördinatie op staatsniveau belangrijk voor me was, evenals hun antimilitaristische discours, dat dicht bij de libertaire stroming lag.

Het ledenbestand van MOC is altijd een mix geweest van libertariërs, christenen, en verschillende stromingen. De twee belangrijkste pijlers van de gewetensbezwaren-beweging vonden hun oorsprong in die groepen. Ik was zelf ook lid van de CNT en was in wezen een pacifist.

Er waren ook andere voorstellen die meer gericht waren op de afwijzing van het Spaanse leger of die meer aansloten bij pro-onafhankelijkheid standpunten. Destijds

sloot ik me uit sympathie aan bij de MOC.

Het MOC heeft altijd een perspectief op staatsniveau gehad. Het heeft geprobeerd alle acties op dat niveau te coördineren, of in ieder geval een zo breed mogelijke coördinatie te garanderen. Dat hield ook in dat het deel uitmaakte van WRI.

De eerste officiële presentatie, de aftrap van de campagne, werd op staatsniveau gecoördineerd. Nadat we niet waren gearresteerd, keerden we terug naar onze geboorteplaatsen en organiseerden daar verdere acties.

Alles werd altijd zoveel mogelijk op elkaar afgestemd, afhankelijk van de omstandigheden van elke groep.

Ik pendelde tussen Pamplona en Bilbao, twee steden die ongeveer twee uur van elkaar verwijderd liggen. Ik zette mijn studie voort en onderhield contact met de groep in Pamplona en ook met die in Bilbao. Ik bleef in contact met Pamplona tot ik daar uiteindelijk werd gearresteerd.

GEVANGENISSTRAF

Ze namen me mee. Ik heb twee dagen vastgezeten, eerst in een cel van de Nationale Politie. Na een nacht daar werd ik overgebracht naar de Guardia Civil, waar ik nog een nacht in hun kazerne doorbracht. Na twee dagen werd ik in een busje naar de militaire gevangenis gebracht.

Er is maar één militaire gevangenis in het land, in Madrid, en die is nog steeds in gebruik. Het is een kleine gevangenis. Toen ik aankwam, zaten er al twee gevangenen.

Ik was niet een van de eersten die werden gestuurd. Ik maakte deel uit van de tweede groep gevangenen. Anderen waren daar al vóór ons vastgehouden. De eerste gewetensbezwaarden die daar gevangen zaten, werden mishandeld met medeplichtigheid van gevangenbewaarders.

Dat aanvankelijke conflict tussen de militaire gevangenis en gewetensbezwaarden werd snel opgelost. Door de politieke en maatschappelijke reacties van die tijd waren de gemoederen bedaard tegen de tijd dat we aankwamen. Er waren nog steeds spanningen, maar die waren minder ernstig.

Op het hoogtepunt van de dienstweigering beweging zaten we met zevenen in een gevangenis met ongeveer dertig gevangenen. Het blok waar wij zaten was voor reguliere soldaten. Er was een ander blok voor officieren en onderofficieren, die in veel betere omstandigheden leefden.

We deelden de gevangenis met beroepssoldaten, leden van de Guardia Civil en dienstplichtigen. In principe waren ze net als wij: dienstplichtigen die voor een weekend de kazerne hadden verlaten, waren gaan feesten en niet waren teruggekeerd. Dat was de meest voorkomende overtreding. Ze zaten meestal drie maanden vast en werden daarna vrijgelaten.

Er werden ook andere misdrijven gepleegd, zoals diefstal, drugsdelicten en af en toe moord, vee lvoorkomende strafbare feiten. Het was een relatief kleine gevangenis, best te doen naar gevangenis maatstaven.

Er waren altijd spanningen, maar die namen in de loop der tijd af. We moesten voortdurend onderhandelen met de instelling en met de militaire structuur.

De straf is volgens de wet uitgezeten. Ik had zeven maanden in een cel van de tweede graad doorgebracht. Op dat moment had je het recht om een straf van de derde graad aan te vragen. Ik heb veertien maanden in een cel van de derde graad doorgebracht, wat betekent dat ik daar elke nacht moest slapen.

Daarna heb ik nog zeven maanden proeftijd gehad.

Toen ik in de derdegraads detentie zat, verbleef ik in een aparte vleugel. Je moest wel naar de gevangenis, maar het was niet hetzelfde als voor andere gevangenen. Het was onderdeel van de gevangenis, maar wel apart.

In de derde graad ging je normaal gesproken van maandag tot en met vrijdag slapen. Op zaterdag en zondag sliep je thuis. De rest van de dagen moest je elke avond terugkeren. Voor mij was dat het moeilijkste.

EMOTIONELE ERVARING VAN GEVANGENSCHAP

Als je doet wat je wilt, ondanks de angsten en moeilijkheden op familiaal en emotioneel vlak, ga je door. Het was een langdurig proces dat langer duurde dan verwacht. Het was destijds zwaar, vooral toen de aanklager ineens tien jaar gevangenisstraf eiste. Er was een moment waarop je je afvroeg: “Waar ben ik in hemelsnaam aan begonnen?”

Wat ik me het beste herinner, is het gevoel dat ik echt wilde doen wat ik deed. Ik herinner het me heel levendig, vooral omdat ik altijd sterk heb geloofd in burgerlijke ongehoorzaamheid, in het vermogen om naar dat geloof te handelen en in het voelen van die collectieve kracht. Ik herinner me het heel goed.

Het klopt dat de derde graad zwaarder was, omdat daar alles vager wordt. Je bent noch gevangene, noch vrij; je verliest die gevangenen rol waarin je bezoek ontvangt en je positie duidelijk kent. Ik ben wel verder gaan studeren aan de universiteit, aan de Faculteit der Schone Kunsten in Madrid, maar ik ben die meer zichtbare rol kwijtgeraakt. Je lijdt nog steeds onder repressie, maar zonder die duidelijke identiteit.

Het was zwaarder en het duurde langer, maar over het geheel genomen heb ik er een zeer sterke herinnering aan. Zowel aan de directe geweldloze acties als aan het vermogen om ze uit te voeren. Dat is altijd heel belangrijk voor me geweest. En dat is precies wat ik tegenwoordig het meest mis.

IMPACT OP HET GEZIN

Het was moeilijk voor hen, en ze begrepen het niet. Zelfs tijdens de rechtszaak hadden ze moeite om te begrijpen waarom ik dit deed. De eerste reactie was: “Waarom doe jij dit terwijl iemand anders het ook zou kunnen doen? Waarom ga jij? Als je niet gaat, verandert er niets. Waarom doe je ons dit aan?”

Mensen doorlopen verschillende fases, maar tegen de tijd dat ze naar A Coruña gingen voor het proces, met de bussen, de demonstratie buiten en de enorme media-aandacht, begrepen ze de omvang van wat ik deed. Ze realiseerden zich dat het geen persoonlijke kwestie was, maar dat er veel mensen achter zaten en dat er een echte drang naar verandering bestond. Het was niet alleen mijn verhaal; het was een collectief verhaal.

Op dat moment begrepen ze dat ik bij iets groters betrokken was dan ze aanvankelijk hadden gedacht. Daarna was de steun tijdens mijn gevangenschap goed en normaliseerde mijn leven zich.

De Universiteit van Baskenland heeft een uitgebreid ondersteuningsprogramma voor gevangenen die willen studeren. Ik heb veel steun gekregen. Er zitten al lange tijd veel gevangenen vast, dus de universiteit heeft systemen die het studeren vergemakkelijken.

Ik kreeg bezoek van docenten in de gevangenis, ondersteuning tijdens mijn derde studiejaar en kon vrijwel al mijn vakken relatief normaal blijven volgen.

Het lastigste was hoe lang de wettelijke termijnen voort sleepten en de onzekerheid over arrestaties. Soms moesten we wachten vanwege coördinatie op staatsniveau, en soms vonden arrestaties niet plaats zoals verwacht. Dat proces duurde erg lang.

Persoonlijk vond ik het moeilijk om langer dan verwacht onder te duiken. Uiteindelijk moest ik zo lang onderduiken dat ik thuis werd gearresteerd. Het werd te lang om vol te houden, hoewel ik wel heel erg toegewijd was.

Omdat we uit verschillende plaatsen kwamen, nam iedereen zijn eigen beslissingen, afhankelijk van de omstandigheden. Het belangrijkste was de eerste fase, met name het behouden van het verrassingselement, zodat we niet gearresteerd konden worden vóór de officiële presentatie in Madrid.

Zodra ik de kazerne had verlaten, dook ik onder in een dorp in Navarra en bleef daar tot ik rechtstreeks naar Madrid vertrok voor de actie. Het was een vorm van onderduiken.

Daarna werd het ingewikkelder. In Bilbao voelde ik me meer op mijn gemak en ging ik door met studeren. In Pamplona voelde ik me onzekerder, hoewel ik er wel terugkeerde om me voor te bereiden op andere projecten. Uiteindelijk kon ik er niet aan ontkomen.

Het verschil tussen Bilbao en Pamplona was dat Bilbao voor mij als een grotere stad aanvoelde. Het was vooral een gevoel. Er waren gewoon meer mensen.

STEUNGROEPEN TIJDENS DETENTIE

De steungroep bestond voornamelijk uit goede vrienden, de binnenste kring. Het waren in feite de mensen die het dichtst bij me stonden. De steungroepen die we hadden, werden voornamelijk in stand gehouden door vrienden uit die naaste kringen.

De steungroep regelde praktische zaken, zoals bezoeken. Zij coördineerden die. Omdat we ver van onze woonplaats woonden, kwamen er mensen van verder weg. We kregen wekelijks bezoek van het MOC uit Madrid. Moeders van voormalige gewetensbezwaarden of activisten kwamen ook regelmatig, ik denk elke week. We moesten dat allemaal organiseren, naast de bezoeken van familie en vrienden, waar ze ook vandaan kwamen.

Zo functioneerde de steungroep. Toen ik gearresteerd werd, regelden zij ook alles. Ze waren er, en één persoon fungeerde als de schakel tussen mij en het Ministerie van Justitie.

Het is moeilijk voor mij om te bepalen wat het precies betekende, omdat het mijn vrienden waren. Het is erg lastig om onderscheid te maken. Ik zou ze op een gegeven moment eens goed moeten bedanken. Ik nam het bijna voor lief dat ze het als mijn vrienden moesten doen. Alles raakte door elkaar, ten goede of ten kwade. Zelfs mijn toenmalige partner deed administratief werk dat ze niet hoefde te doen, maar ze deed het toch.

Tijdens een van de presentaties klommen we in een boom op het terrein van de militaire regering. Bij een andere presentatie gingen we de kazerne binnen waar ik gedeserteerd was. Er waren tien of elf mensen bij betrokken, van de MOC, steungroepen en vrienden van zowel mij als een andere ongehoorzame. Het waren mensen die zeer toegewijd waren aan de strijd, en sommigen van hen riskeerden gevangenisstraf.

OVERTUIGINGEN EN REFLECTIE DOOR DE TIJD HEEN

Ik denk er nog steeds hetzelfde over. Ik denk niet dat mijn overtuigingen zijn veranderd.

Maar het voelt nu als een moment om veel dingen te heroverwegen.

Dit betreft de positie van vredesbewegingen, links, en politieke partijen. De verschuiving is niet alleen te wijten aan de oorlog in Oekraïne, hoewel die ook moeilijk te verwerken is geweest. De herinnering aan gewetensbezwaren in Spanje is van heel korte duur. Ik spreek met mensen van in de dertig die er niets van weten.

Dat is lastig, niet alleen omdat het geheugen verloren is gegaan, maar ook omdat er zaken zijn die we vroeger als vanzelfsprekend beschouwden. Het anti-oorlogs debat leek te hebben gewonnen, maar dat is niet langer het geval, en in dat opzicht zijn we achteruitgegaan.

Er is ook de vraag wat mensen bereid zijn op te geven. Als ik met jongeren praat over hun ervaringen in de gevangenis, gaat het niet zozeer over de gevangenis zelf, maar over wat mogelijk is, wat mensen bereid zijn te doen, of wat ze denken dat mogelijk is. Dat idee is bij veel mensen uit hun verbeelding verdwenen.

Niet dat iedereen naar de gevangenis hoeft, maar er is een manier om ermee om te gaan die die mogelijkheid accepteert. Ik denk dat die mogelijkheid bij jongeren grotendeels is verdwenen.

Er zijn nog steeds veel strijdpunten en vormen van verzet, en veel dingen worden goed en zelfs beter gedaan dan voorheen. Ik zeg niet dat jongeren niets doen. Maar er is iets wat vroeger vanzelfsprekend leek in onze tijd, dat nu afwezig lijkt.

Er is ook nog een andere verschuiving: zaken die we als politiek vaststaand beschouwden, waaronder de anti-oorlog consensus, zijn veranderd. Sinds de oorlog in Oekraïne worden zelfs standpunten die ooit vanzelfsprekend waren, nu anders gerechtvaardigd, zoals herbewapening, en zaken die voorheen niet verdedigd zouden zijn, worden nu wel verdedigd.

HET EINDE VAN DE DIENSTPLICHT

In die tijd zat ik in detentie van de derde graad. We hadden nog steeds kameraden binnen. We hadden een huis dat we de “insu-flat” noemden in Alcalá de Henares. We verhuurden het zodat mensen die vrijkwamen uit de gevangenis er konden verblijven, en ook voor bezoekers van gevangenen. Het diende volledig dat doel.

Het einde van de dienstplicht bracht zowel vreugde als onzekerheid met zich mee, en het kostte tijd om dat te verwerken.

Enerzijds moesten we altijd in gedachten houden dat de dienstplicht niet het doel op zich was, maar een stap op weg naar de afschaffing van het leger. Ik heb vaak uitgelegd dat we aanzienlijke druk hadden uitgeoefend. We hadden een brede maatschappelijke beweging in de hele staat opgebouwd en slaagden er in de regering en het leger in het nauw te drijven.
Tegelijkertijd kwam de beslissing niet alleen door ons, maar wellicht ook door een Europese richtlijn of de professionalisering van de strijdkrachten. Het was nodig om mensen daar steeds weer aan te herinneren.

Voor de antimilitaristische beweging was de overgang moeilijk. Het duurde jaren voordat

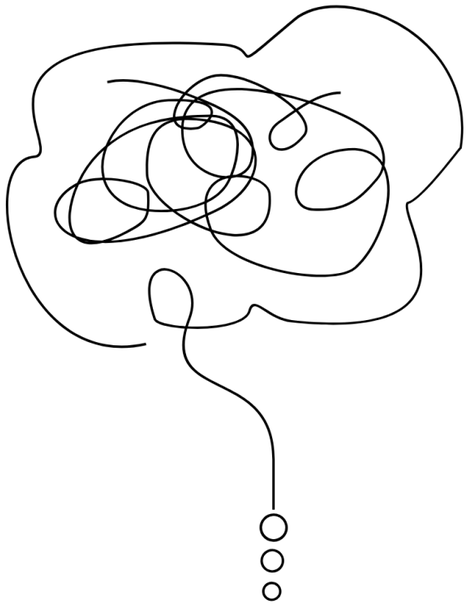

ze haar plek weer had gevonden. Tijdens de “Nee tegen de oorlog in Irak”-beweging was er opnieuw een intens moment, en werd duidelijk dat samenwerking met andere collectieven noodzakelijk was.

Sinds de genocide in Palestina is het nog duidelijker geworden dat de MOC niet langer alleen alles kan doen wat ze vroeger deed. Een netwerk is nodig. Tegelijkertijd kan de boodschap van de MOC alleen op bepaalde momenten door de MOC zelf worden overgebracht.

Het kostte tijd om dit te begrijpen. De MOC was een belangrijke kracht tijdens de campagne tegen de dienstplicht, en dat moet erkend worden. Niet met trots, maar met besef van het belang ervan.

We moesten vaak benadrukken dat we tegen het leger waren en dat dit slechts een eerste stap was. De strijd was daarmee nog niet voorbij. Het betekende dat je niet ten volle van het moment kon genieten.

Tegelijkertijd waren er nog steeds gevangenen, terwijl de dienstplicht afnam. Die tegenstrijdigheid leverde ons veel media-aandacht op. Het werd strategisch goed benut, niet als een gok, maar het werkte. Sommigen trokken het in twijfel en vroegen zich af waarom er nog steeds gewetensbezwaarden waren als het systeem ten einde liep. Maar wij gingen door.

Het was een moeilijk proces om daarna weer contact te maken met het landschap en de beweging.

Ik denk dat ik mijn volledige straf heb uitgezeten. Daarna ben ik teruggegaan naar Pamplona en Bilbao om verder te studeren. Ik moest me elke twee weken melden op het politiebureau. Het strafbare feit zelf verdween, maar ik weet niet precies hoe dat juridisch in zijn werk ging.

Na het uitzitten van mijn straf keerde ik terug naar mijn studie in Bilbao en bleef ik nog enkele jaren verbonden aan het MOC. Later nam mijn betrokkenheid, althans in dezelfde mate alsvoorheen, wat af.

Het algemene gevoel was er een van onzekerheid. Ik denk dat dat de heersende stemming was. Alles stond op zijn kop.

JONGERE GENERATIES EN VERANDERINGEN IN DE VERBEELDING VAN MILITANTEN

Ik geef al een aantal jaren workshops over historische herinnering op middelbare scholen, waarbij ik graffiti en stencilkunst als middel gebruik. Dat is mijn methode. Ik heb ook deelgenomen aan andere projecten met kinderen, tieners en jongerenwerkers.

Een van de dingen die me is opgevallen, komt naar voren in informele gesprekken. De eerste keer dat dit onderwerp ter sprake kwam, was toen ik een film maakte over alles wat ik jullie heb verteld: over de herinnering aan de Burgeroorlog, de hedendaagse herinnering aan de Burgeroorlog via musea, de musealisering van slagvelden en verschillende herdenking praktijken zoals historische reconstructies, eerbetuigingen en archeologie.

Ik werd uitgenodigd om deze film te vertonen in het kader van “Route to Exile”, een project dat al een aantal jaren loopt. Het is een soort vijftiendaags zomerkamp waarbij zo’n dertig tot veertig jongeren verschillende locaties uit de Engelse Burgeroorlog bezoeken, die voornamelijk te maken hebben met onderdrukking en ballingschap.

Ik weet nog dat ze me vroegen: “Waarom houd je je zo bezig met de Burgeroorlog?”. Ik heb er geen directe band mee. Mijn grootvader van moederskant vocht aan de Francoïstische kant maar ik heb er nooit met hem over gesproken. Mijn grootvader van vaderskant was erg jong en vocht niet mee, en hij heeft me er ook nooit iets over verteld. Dus ik heb geen directe familieband die mijn interesse verklaart. Ik zei dat ik het niet precies wist, misschien ben ik geïnteresseerd omdat ik antimilitaristisch ben, maar verder niets.

Wat me het meest opviel, waren hun gezichtsuitdrukkingen: verbazing en ongeloof. Het is niet alleen dat ze de geschiedenis niet kennen van een beweging die twintig jaar geleden nog zo relevant was. Dat lijkt me al ernstig, want als we het over historisch geheugen hebben, verwijzen we naar gebeurtenissen van tachtig of negentig jaar geleden. Maar als het gaat om recent historisch geheugen, zoals de campagne tegen de dienstplicht, misschien wel de belangrijkste beweging in de Spaanse staat sinds de overgangsperiode, dan is er geen herinnering aan. Twee decennia later bestaat die simpelweg niet meer.

Ik voelde me erg verdrietig. Vanaf dat moment, vier jaar geleden, ben ik er meer over gaan praten en heb ik er meer tijd voorgenomen om het uit te leggen, omdat ik besefte dat ik dat niet genoeg deed. Plotseling begreep ik dat het misschien wel mijn verantwoordelijkheid was, omdat het al lang vergeten was.

Ik begon me af te vragen waarom die dimensie van de strijd verloren was gegaan. Ik weet niet of het te maken heeft met het huidige moment, met de opkomst van het fascisme en alles wat we de afgelopen twee jaar sinds de genocide hebben meegemaakt. Alles is zo vervormd geraakt en het fascisme voelt zo dichtbij, dat er enerzijds een terugkeer lijkt te zijn naar vormen van strijd die directe confrontatie, zelfs gewelddadige confrontatie, als enige manier zien om op het fascisme te reageren en het te weerstaan.

Aan de andere kant is alles gepolariseerd, en uiteindelijk verliezen we altijd. Al sinds de periode na de Eerste en Tweede Wereldoorlog wordt antimilitarisme vaak afgedaan als naïef. Maar we zijn terug bij af, we worden gezien als naïef, als mensen die het niet begrijpen, als mensen aan wie verteld wordt dat het fascisme zal komen en je zal vermoorden. Het voelt alsof we weer helemaal opnieuw moeten beginnen.

Ik weet het eigenlijk niet. Ik voel me een beetje gedesoriënteerd. Sociaal gezien, en dit klinkt misschien als een opmerking van een oudere persoon, en ik zeg het niet graag, maar ik denk dat sociale media niet helpen.

Tegelijkertijd besef ik dat dit een zeer persoonlijke, misschien wel generatiegebonden, perceptie is. Ik denk dat we bepaalde dingen zijn kwijtgeraakt die verbonden zijn met de straat, met het lichaam, met fysieke confrontatie, met belichaamd verzet, met directe geweldloze actie. Er worden nog steeds dingen gedaan, maar niet meer zoals vroeger.

In Baskenland bijvoorbeeld, toen ETA aan het verdwijnen was of de gewapende activiteiten al had gestaakt, namen jongeren van de abertzale, ofwel links-pro-onafhankelijkheidsbeweging, een tijdlang veel van die strijdvormen over. Ze voerden zeer krachtige campagnes van burgerlijke ongehoorzaamheid, passief geweldloos verzet en blokkades uit om mensen te beschermen die werden gearresteerd, in een context van

politie-invallen en repressie tegen activisten, die ervan werden beschuldigd lid te zijn van ETA. Na jarenlang deze strijdmiddelen te hebben verworpen, was er een moment waarop ze werden heroverd en zich eigen gemaakt, en dat was zeer indrukwekkend om te zien. Maar later vervaagde ook dat. Het is alsof alle paradigma's van verzet en strijd zo sterk zijn verschoven.

Vervolgens, in 2017 en 2018, met 8M en de feministische golf, nam de feministische beweging ook veel van die kennis over. Ik vind het moeilijk om hierover te praten zonder in nostalgie te vervallen of te denken dat het vroeger beter ging. Dat bedoel ik niet. Maar er is wel iets wat ik mis.

MOGELIJKHEID TOT HERINVOERING VAN DE DIENSTPLICHT EN REACTIES DAAROP.

Daar ben ik optimistischer over. Ik wil niet te doemdenkend zijn. Al zeg ik al die dingen, ik ben niet volledig negatief.

Ik denk dat zoiets als de herinvoering van de dienstplicht een belangrijke schok zou zijn. Het zou een reactie structureren. De huidige anti-oorlogsbeweging, die net zoals de solidariteitsbeweging met Palestina een van de sterkste in de Spaanse staat is geweest, laat zien dat die capaciteit nog steeds bestaat.

Wat er bijvoorbeeld afgelopen zomer gebeurde met de boycot van de Vuelta Ciclista, bracht ons terug naar momenten waarop directe, geweldloze actie en burgerlijke ongehoorzaamheid daadwerkelijk voor opschudding zorgden. Het overspoelde pogingen om door te gaan alsof er niets aan de hand was. In die zin hebben we dat gevoel en die ervaring herbeleefd.

Ik denk dat een rekruteringsproces iets soortgelijks in gang zou kunnen zetten. Met de oorlog is het ingewikkelder, omdat Oekraïne een heel vreemd politiek keerpunt is geweest, en we zullen zien wat er gebeurt.

Onlangs, sinds ik in Madrid woon, ging ik naar een demonstratie. Het was niet zo'n grote demonstratie als tijdens de oorlog in Irak, maar er waren nog steeds veel oudere mensen.

In dat opzicht ben ik optimistischer. Ik denk dat er wel tegenstand zal zijn, want uiteindelijk denk ik dat zelfs fascisten geen oorlog willen voeren.

“ In dat opzicht ben ik optimistischer. Ik denk dat er wel tegenstand zal zijn, want uiteindelijk denk ik dat zelfs fascisten geen oorlog willen voeren.”

Context: Dienstplicht en gewetensbezwaar in Spanje

Spanje schafte de verplichte militaire dienst af op 31 december 2001, waarmee een einde kwam aan het dienstplichtstelsel dat sinds 1770 bestond. Vanaf begin jaren zeventig leidde de insumisión-beweging, een grootschalige burgerlijke ongehoorzaamheid campagne, ertoe dat steeds meer jonge Spanjaarden zowel de militaire dienstplicht als de alternatieve burgerdienst weigerden. Honderden mensen werden als gevolg hiervan gevangengezet. Gewetensbezwaren werden officieel erkend in een wet uit 1984, maar de alternatieve dienstplicht duurde 18 tot 24 maanden, langer dan de 12 maanden militaire dienst. Tegenwoordig heeft Spanje een volledig professioneel vrijwilligersleger.

Conclusie

Beste lezer, dank u wel voor het lezen van deze publicatie en het luisteren naar de stemmen van gewetensbezwaarden tegen militaire dienst. Zij maakten hun keuzes in verschillende situaties en werden gedreven door verschillende redenen. Sommigen hadden sterke overtuigingen voordat er een conflict uitbrak, terwijl anderen ervoor kozen om het leger te verlaten nadat ze waren opgeroepen. Sommigen richtten zich op de persoonlijke impact van militaire dienst, terwijl anderen openlijk spraken over hun politieke, ethische of antimilitaristische opvattingen. Elke reden om geweld te weigeren is geldig, en deze weigering kan vele vormen aannemen, zoals het weigeren van militaire dienst en het deelnemen aan vredesactivisme. Wij prijzen degenen die militarisering afwijzen en steunen alle constructieve inspanningen om vrede en duurzame alternatieven voor het huidige oorlogssysteem te creëren. Degenen die hun leven niet willen riskeren in een oorlog verdienen bescherming en respect. Niemand zou zijn of haar leven in een oorlog moeten verliezen.

Wij verwerpen oorlog; oorlog moet worden afgeschaft.

Gewetensbezwaar is een mensenrecht, en degenen die om gewetensbezwaren weigeren in het leger te dienen, mogen niet ter verantwoording worden geroepen. We moeten hun verzet vieren en hun besluit om 'nee' te zeggen steunen. Het lezen van deze verhalen en ons inleven in de deelnemers is een belangrijke eerste stap om over het onderwerp na te denken, ons ervan bewust te worden en ons geweten te onderzoeken, vooral gezien de context waarin we leven – met een toename van de militaire uitgaven, de militarisering van de samenleving en plannen om de dienstplicht opnieuw in te voeren.

We nodigen u uit om het woord te verspreiden, deze verhalen te delen in uw gemeenschap en tijdens gesprekken, en de dialoog over dit onderwerp open te houden.

Quaker Council for European Affairs (QCEA),
War Resisters' International (WRI),
Connection e.V.,
Agir pour la Paix.

Wat kun je vervolgens doen?

- Neem even de tijd om zelf over deze verhalen na te denken. Wat heb je ervan geleerd? Welk nieuw perspectief op de kwestie heb je gekregen?
- Bespreek dit onderwerp met anderen. Geef ruimte voor open en eerlijke gesprekken over hoe het is voor mensen die militaire dienst weigeren.
- Bezoek de websites van de Quaker Council for European Affairs (QCEA) (https://www.qcea.org/), Connection e. V. (en.connection-ev.org/), War Resisters' International (WRI) (www.warresisters.org/war-resisters-international/) en Agir Pour La Paix (https://agirpourlapaix.be/) voor meer informatie over actuele campagnes en acties ter ondersteuning van gewetensbezwaarden.
- Zoek naar lokale organisaties die gewetensbezwaarden tegen militaire dienst steunen en neem deel aan solidariteitsacties.
- Ook al is er in uw land geen militaire dienstplicht, er zijn waarschijnlijk gewetensbezwaarden uit andere landen die op zoek zijn naar een veilige haven – van wie sommigen dakloos zijn of op doorreis. Help mee om deze gemeenschappen in uw omgeving te ondersteunen.
- Sluit je aan bij vredesactivisten over de hele wereld en neem deel aan de internationale actie #RefuseWar op www.refusewar.org en leg je eigen persoonlijke verklaring van oorlog weigering af!

Verder lezen

Er zijn veel uitstekende publicaties die gewetensbezwaren diepgaand behandelen. Hier volgen enkele voorbeelden:

- Het Europees Bureau voor Gewetensbezwaren (EBCO). Jaarverslag 2025. Brussel, 2026.
- Goodall, Felicity. We Will Not Go to War: Conscientious Objection During the World Wars. Stroud: The History Press, 2010.
- Graham, John W. Dienstplicht en geweten: een geschiedenis 1916-1919. Londen: Allen and Unwin, 1922.
- Townhead, Laurel en Brett, Rachel. Internationale normen inzake gewetensbezwaren tegen militaire dienst. Genève: Quaker United Nations Office (QUNO), 2021.
- Quakers in Groot-Brittannië. Een wandeling in hun schoenen: een wandeltocht over gewetensbezwaren. Londen: Friends House, 2025.

Credits

Afbeelding op de voorpagina ©Asis Percales voor Fine Acts
Afbeeldingen afkomstig van Canva:: https://www.canva.com/

Quaker
Council for
European
Affairs

Connection e.V.

AGIR
POUR LA
PAIX